

ABC Amber Text Converter Trial version

Please register to remove this banner.

<http://www.thebeatlesforever.com/processtext/abctxt.html>

ŠIAULIU UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

INGA REMEIKAITĖ

DVISKIEMENIŲ DAIKTAVARDŲ KIRČIAVIMO
KAITA „DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO“
LEIDIMUOSE

MAGISTRO DARBAS

Mokslinė vadovė
prof. dr. **Giedrė Cepaitienė**

Šiauliai, 2005

TURINYS

IVADAS.....	3
1. LIETUVIU AKCENTOLOGIJOS TYRINEJIMU APŽVALGA	6
2. DVISKIEMENIU DAIKTAVARDŽIU KIRCIAVIMO NORMU KODIFIKACIJOS KAITOS TIPAI.....	8
2.1. Kirciuotes pasikeitimas.....	8
2.2. Naujieji akcentiniai variantai.....	18
2.3. Autentiškas žodžiu kirciavimas.....	26
2.4. Išbrauktieji variantai.....	33
2.5. Šaknies balsiu kiekybes / kokybes kaita	37
3. KLAIDINGAS KIRCIAVIMAS	39
4. „DABARTINIS LIETUVIU KALBOS ŽODYNO“ LEIDIMAI IR NAUJOSIOS KIRCIAVIMO LYTYS.....	41
IŠVADOS.....	43
SANTRAUKA.....	45
ŠALTINIAI IR LITERATURA.....	46
PRIEDAI.....	48

IVADAS

Kalba - sudetingas, nuolat kintantis socialinis reiškinys. Kalba formuoja ne tik jos pačios vidines raidos dalykai, bet ir išoriniai visuomenės gyvenimo pokyčiai. Lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos specifika lemia tokie pat bendrieji desniai. Del kirčiavimo normų gausos ir kitimo kodifikuoti šnekamąją kalbą labai sunku. Rašto normos pastovesnės, jų laikytis yra kiek lengviau, nes rašant galima pasitikrinti ivairiuose norminamuosiuose leidiniuose, pasitarti su specialistais ir pan. Didele dalis raštu yra ištaisoma redaktoriu. Sakytinės kalbos akto kurimas paprastai vyksta „čia ir dabar“ (išskyrus tuos atvejus, kai tekstas skaitomas). Taigi sakytinės kalbos kurejas (kalbetojas, adresantas) tekstą pateikia pagal individualius igudžius, jau igytas žinias ir sugebėjimus. Spontaniškai kalbant laikytis bendrines kalbos normų yra sunku, nes taisyklingi turi būti visi kalbos lygmenys (fonetika, morfologija, leksika, sintakse). Sakytineje kalboje paprastai gausu ivairiu riktų, tarties klaidų ar netaisyklingu kirčiavimo formų. Bendrines kalbos kirčiavimo normų kodifikacija pateikiama „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (toliau - DŽ). Šiame leidinyje i kalbą žvelgiama kaip i kintanti procesą, todėl greta pagrindiniu neretai nurodomi ir šalutiniai kalbos normų variantai. Kadangi jau yra išėję penki DŽ leidimai, tai verta patyrinėti, kokia kirčiavimo sistemos kaita juose matyti.

Tyrimo objektas. Šio darbo **objektas** yra tie dviskiemeniai daiktavardžiai, kurių kirčiavimo normų kodifikacijai, remiantis penkiais „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimais, būdinga kaita.

Tyrimo hipotezė. Kadangi kalba yra kintantis reiškinys, tai ir jos kirčiavimo normos veikiausiai ne karta ir ivairiomis kryptimis kito. Dviskiemeniu daiktavardžiu kaita galetu būti susijusi su 1) kirčiavimo tipo (baritoninio ar oksitoninio) pasikeitimu, 2) šaknies priegaidės kaita ar 3) kirčiavimo tipo ir šaknies priegaidės pakitimu.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo **tikslas** yra ištirti dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo pokyčius, t.y. išsiaiškinti šiu žodžiu kirčiavimo kaitos tipus.

Pagrindiniai tyrimo **uždaviniai**:

1. Sugretinti „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose iteisintas normines dviskiemeniu

daiktavardžiu kirčiavimo lytis.

2. Palyginti dabartines DŽ vartosenai teikiamas kirčiavimo lytis su Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau - VLKK) rekomendacijomis.
3. Išanalizuoti dviskiemeniu daiktavardžiu, užfiksuotu „Dabartines lietuvių kalbos žodyne“, kirčiavimo kaitos modelius.
4. Išsiaiškinti, kuriame (kuriuose) „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose pateikta daugiausia dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo naujovių.

Darbo naujumas, aktualumas ir reikšmingumas. Lietuvių kalbos kirčiavimo sistemai skirtu moksliniu darbu gausu. Aprašyti ir bendrines lietuvių kalbos daiktavardžiu (ar konkrečiai - dviskiemeniu daiktavardžiu) kirčiavimo principai, t.y. jų skirstymas į akcentines paradigmas (P. Bernadišienė¹, A. Laigonaite, A. Malakauskas, D. Mikulienė, A. Pakerys, P. Skardžius, B. Stundžia ir daugybė kitų žinomų lietuvių kalbininkų). Tačiau lietuvių kalbos dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo raidos klausimai nėra išsamiai aptarti dalykai. Paprastai daiktavardžiu kirčiavimas tyrinėjamas tik vienu kuriuo nors aspektu. Kiek daugiau medžiagos yra apie daiktavardžiu tarmini kirčiavimą (A. Girdenis, D. Mikulienė, R. Plusnyte-Smelevičienė, B. Stundžia ir kt.) bei bendrinei kalbai teikiamas kai kurių žodžių kirčiavimo gretybės (K. Kuzavinis, A. Malakauskas, A. Pakerys, A. Pupkis ir kt.). Išsamaus, kryptingo, sisteminio „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“, kurio kirčiavimas suprantamas kaip „pagrindinė bendrines kalbos normų kodifikacija“ (Pakerys, 1994, p. 6), leidimuose užfiksuotu kalbos vienetu (konkrečiai - dviskiemeniu daiktavardžiu) kirčiavimo kodifikacijos kaitos aptarimo nėra. Todėl šis darbas, kuriame nagrinėjami kirčiavimo normų raidos polinkiai, priežastys, santykis su šnekamąja kalba, kitaip tariant, nustatomi dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo kitimo desningumai, yra naujas ir aktualus.

Šio tyrimo medžiaga gali būti naudinga tiek sinchroniniams, tiek diachroniniams lietuvių akcentuacijos tyrinėjimams (rodo pokyčius, tendencijas, kaip kito normos) bei kirčiavimo praktikai (atkreipiamas dėmesys į tuos žodžius, kurių kirčiavimo norma kito ar tebekinta).

Tyrimo metodai. Šiame darbe vartojami lyginamasis (toks tyrimo metodas nulemtas pačios temos specifikos), aprašomasis analitinis (kalbinio vieneto analize kirčiavimo požiūriu), tipologinis (surinktos medžiagos klasifikavimas pagal tipus, skirstymas į grupes) ir skaičiavimo metodai.

Tyrimo etapai:

1. Pavyzdžių rinkimas. Faktai šiam darbui pradėti rinkti iš keturių „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimų (1954 m., 1972 m., 1993 m., 2000 m.). Lygintos visu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo normos. Išrašyti tik tie žodžiai, kurių kirčiavimo normos DŽ leidimuose pateiktos skirtingai. Vėliau medžiaga papildyta iš naujausio DŽ, išėjusio kompaktines plokšteles pavidalu (2003 m.). Iš viso rasta apie 130 dviskiemeniu daiktavardžiu, kuriems būdingas kirčiavimo normų kodifikacijos keitimas.
2. Literatūros studijavimas. Ankstesniu šios srities - akcentologijos - moksliniu publikacija

analizavimas.

3. Surinktos medžiagos klasifikavimas bei kirčiavimo kaitos tipu nustatymas.
4. Teksto rašymas.

Darbo struktura. Magistro darba sudaro ivadas (jame apibrežiamas darbo objektas, tikslas ir uždaviniai, aptariamas darbo naujumas, aktualumas ir reikšmingumas, nurodomi tyrimo etapai ir metodai), keturi destymo skyriai, išvados, santrauka vokieciu kalba, šaltiniu ir literatūros sarašas, priedai (juose pateikiami tie „Dabartines lietuviu kalbos žodyno“ leidimuose užfiksuoti dviskiemeniai daiktavardžiai, kuriems būdinga kirčiavimo kodifikacijos kaita).

1. LIETUVIŲ AKCENTOLOGIJOS TYRINĖJIMU APŽVALGA

Lietuvių kalbos kirčiavimo sistema, palyginti su kitomis kalbomis, yra sudėtingas ir unikalus lingvistinis reiškinys. Lietuvių kalbai būdingas ne tik laisvasis (nefiksuotas), šokinejantis kirtis, bet ir ilguju kirčiuotu skiemenu priegaidžiu - tvirtaprades ir tvirtagales - skyrimas. Taigi indoeuropiečių kalbu tyrinetojams lietuvių kalba svarbi ir dėl kirčiavimo savitumo. Lietuvių kalbos sistemos prozodija yra nagrinėjama įvairių tautybių lingvistais: šveicaras F. de Sosisuras (F. de Saussure), prancūzas P. Gardas (P. Garde), danas L. Hjelmslevas (L. Hjelmslev), rusai N. Trubeckojus (K. N. Trubeckoj), J. Stepanovas (Ž. N. Stepanov) ir kt.

Pasak kalbininko V. A. Dybo (Äuü, 1977, p. 583) 1894 ir 1896 metų F. de Sosisuro straipsniai, skirti lietuvių kirčiavimui, dešimtmeciams nurodo baltų ir slavų akcentologijos tyrinėjimu kryptis ir išlieka labai reikšmingi iki šiuo dienu. Šiuose F. de Sosisuro straipsniuose (Ninnžš, 1977, p. 598-632) nagrinėjami priegaidžiu ir kircio klausimai. Lietuvių kalbos istorinei akcentologijai svarbiausias yra šio mokslininko suformuluotas desnis (dažniausiai jis vadinamas Sosisuro-Fortunatovo desniu). Viena iš svarbiausių (galbut net pati pagrindine) dabartines lietuvių kalbos kirčiavimo taisykliu - vadinamoji priešpaskutinio skiemens taisykle - remiasi butent šiuo Sosisuro-Fortunatovo desniu. Vartodamas vidines rekonstrukcijos metoda, F. de Sosisuras išaiškino priegaidžiu, kirčiavimo tipu ir akcentiniu paradigmu atsiradima. Atsižvelgdamas i F. Kuršaicio nustatytas dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiuotes, F. de Sosisuras irode, kad po galuniu trumpėjimo isivyravo baritoninis ir oksitoninis kirčiavimo tipai, iš kuriu veliau išriedejo keturios alternatyvos, t.y. dabartines kirčiuotes (1977, p. 621-622).

Teorineje prancuzu slavisto, akcentologo P. Gardo studijoje apie kirti (1971, p. 93-96; verte ir komentavo A. Girdenis) tyrinėjama lietuvių bendrines kalbos prozodine sistema, t.y. nagrinėjami priegaidžiu ir kircio vietos klausimai. Kaip teigia šis mokslininkas (P. Garde'as, 1971, p. 96), „lietuvių kalba yra pavyzdys tokios kalbos, kurioje, iš vienos puses, egzistuoja laisvas kirtis, charakterizuojantis žodi, bet užimantis vieta, nulemiama morfemu akcentiniu savybiu, ir, iš kitos puses, opozicijos kiekybes ir priegaidžiu - distinktyviniu požymiu, charakterizuojanciu morfemas“. B. Stundžia (1995, p. XI), kalbedamas apie šia P. Gardo studija, pabrėže, kad šis mokslininkas ypac argumentuotai apraše tai, ka anksciau buvo pastebejes F. de Sosisuras ir veliau kiti kalbininkai: lietuvių kalbos žodžiu kircio vieta lemia ne fonetines skiemenu savybes, o žodi sudaranciu morfemu akcentines ypatybes. Dabar tokios idejos pletojamos ir lietuvių kalbininku.

Suprantama, kad daugiausia darbu, skirtu lietuvių akcentologijos problemoms, yra parašyta lietuvių mokslininku. Istoriskai akcentologija, kaip mokslas, nera senas: pirmasis darbas, kuriame pakankamai nuosekliai ir aiškiai aprašyta lietuvių kalbos kirčiavimo sistema, yra F. Kuršaicio 1849 m.

„Lietuvių kalbos gramatika“ (Kurschat F. Beiträge zur Kunde der litauischen Sprache). Šiek tiek kirčiavimo klausimais užsiminta A. Baranausko ir K. Jauniaus dialektologijos darbuose (žr. Sabaliauskas, 1974, p. 169-170; 173). Iki šiol viena svarbiausių studijų, kurioje analizuojama lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos raida, yra K. Bugos 1924 m. „Kirčio ir priegaidės mokslas“ (1961, p. 19-85).

Del kai kurių dviskiemenių daiktavardžių kirčiavimo normų teikimo bendrinei kalbai vis dar abejojama, tačiau pati bendrinės kalbos šiuo žodžiu akcentinė sistema, svarbiausieji kirčiavimo pagrindai, desniai jau yra išvirtinė ir nediskutuotini. Esama nemažai lituanistinės literatūros, kur išsamiai aprašytos keturios dabartinės lietuvių bendrinės kalbos dviskiemenių daiktavardžių akcentinės paradigos.

Tik nedidelė dalis mokslo darbų yra skirta dviskiemenių daiktavardžių kirčiavimo raidos klausimams. Juose iš esmės kalbama dviem aspektais: 1) apie daiktavardžių tarminių kirčiavimą ir 2) apie bendrinės kalbos akcentinius variantus, užfiksuotus DŽ. Tačiau pačių variantų (kirčiavimo tipu, priegaidžių ir pan.) santykis su pirminiu kirčiavimu ar dviskiemenių daiktavardžių kodifikacijos kaita visuose DŽ leidimuose išsamiai nėra nagrineta. Daiktavardžių kirčiavimo variantus tarminiu aspektu tyrinėjo Z. Zinkevičius (1979), B. Stundžia (1984), R. Plusnyte-Smelevičienė (1985), D. Mikulienė (1996) ir kt.

Apie bendrineje kalboje iteisintus, „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ užfiksuotus kirčiavimo variantus rašyta taip pat ne vieno mokslininko. Atkreipiamas dėmesys į įvairių kalbos dalių kirčiavimo svyravimus. Kalbininkai dėl bendrinei kalbai teikiamų gretiminių kirčiavimo normų nesutaria. A. Pakerys (1975, p. 22-28), aptardamas antrajame DŽ leidime teikiamus kirčiavimo variantus, iškele sistemingumą, statistikos ir autentiškumo kriterijus, taigi laikosi griežtesnės pozicijos. Kiti mokslininkai bendrinės kalbos akcentinius variantus laiko natūraliu, neišvengiamu reiškiniu. Paprastai teigiama, kad vartosenai dar nėra nusistovėjusi, todėl bendrinės kalbos kirčiavimo sistemai neprieštaraujanciu gretiminiu akcentiniu lygiu iteisinimas laikytinas priimtiniu būdu keisti norma (Girdenis ir Pupkis, 1970, 1978, 1985; Pupkis, Stundžia, 1987). Vis dėlto DŽ rengejai turėtų laikytis aiškiau kodifikacijos kriterijų. Tačiau, kaip pastebi ne vienas kalbininkas, DŽ leidimams truksta nuoseklumo. Dauguma tyrėjų atkreipia dėmesį į nevienodą panašiu kirčiavimo variantu traktavimą (Kuzavinis, 1981; Girdenis, Pupkis, 1985; Malakauskas, 1996, Vaitkevičiūtė, 2004).

2. DVISKIEMENIŲ DAIKTAVARDŽIŲ KIRČIAVIMO NORMŲ KODIFIKACIJOS KAITOS TIPAI

2.1. Kirčiuotos pasikeitimas

Lietuvių kalboje istoriškai yra susiklostę keturi linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo tipai, arba kirčiuotės. Kirčiuote vadinama vienodai kirčiuojamų vardažodžių grupė nepastoviai kirčio vieta turinciose kalbose (Gaivenis ir Keinys, 1990, p. 104). Dviskiemeniu daiktavardžiu taip pat yra keturios kirčiuotės. Žodynuose jos žymimos arabiškais skaitmenimis 1, 2, 3, 4 arba (1), (2), (3), (4), pvz.: *liisve* (1), *žōdis* (2), *galva* (3), *dailr* (4).

Lietuvių kalbos daiktavardžių akcentinės paradigmos yra dviejų tipų: 1) pastovaus ir 2) nepastovaus, arba kilnojamojo, kircio. Senieji pastovaus kirčiavimo žodžiai yra skilę į pirmąją ir antrąją, o kilnojamojo kircio vardažodžiai - į trečiąją ir ketvirtąją kirčiuotes (Stundžia, 1985, p. 6; Mikulienė, 1992, p. 75). Tradiciškai šios dvi grupės vadinamos šakninio (baritoninio) ir galuninio (oksitoninio) kirčiavimo paradigmomis. Dėl skirtingos šaknies priegaidės jos vėl skiriamos į dvi grupes. Taip susidaro keturios dviskiemeniu daiktavardžių kirčiuotės, kurių skyrimo pagrindas - kircio vieta ir šaknies priegaide (Bernadišienė, 2003, p.58-59):

pirmoji - šakninio pastovaus kirčiavimo, tvirtapradės šaknies, pvz.: *vzru*, *lkepu*;

antroji - šakninio kilnojamojo kirčiavimo, tvirtagalės arba trumpos šaknies, pvz.: *pa?kšciu*, *lpiu*;

trečioji - galuninio kilnojamojo kirčiavimo, tvirtapradės priegaidės, pvz.: *darb ? dirbas*; *galv ? gilv¹*;

ketvirtoji - galuninio kilnojamojo kirčiavimo, tvirtagalės arba trumpos šaknies, pvz.: *vaik ? va?kas*; *mišk ? mg?kas*.

Kiekvienas linksniuojamasis lietuvių kalbos žodis priklauso vienai kuriai nors iš šių keturių akcentinių paradigmu. Tačiau, laikui bėgant, dėl vidinės kalbos raidos ar išorinių visuomenės gyvenimo pokyčių konkretaus dviskiemenio daiktavardžio kirčiuote gali kisti. Tokia šių leksinių vienetų kaita užfiksuota penkiuose „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose.

Surinktus **kirčiuotes pasikeitimo** pavyzdžius galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) atvejai, kai keičiasi priegaide, bet išlieka tas pats kirčiavimo tipas;
- 2) atvejai, kai keičiasi kirčiavimo tipas, bet išlieka ta pati priegaide;
- 3) atvejai, kai keičiasi ir priegaide, ir kirčiavimo tipas (mišrusis tipas).

Žodžiai, kurių kirčiuote kinta drauge su šaknies priegaide, bet kirčiavimo tipas išlieka tas pats. Tokio kirčiavimo modelio kaitos pavyzdžiu rasta daugiausia - 30. Kai priegaide keičiasi, o kirčiavimo tipas išlieka tas pats, galimos tokios pereinimo iš vienos kirčiuotės į kitą (kirčiuotės pasikeitimo) kryptys:

1 ? 2, pvz.: *ksogis* „tarm. neprašytas svecias vestuvėse“ 1 (DŽ¹) - *kuōgis* 2 (DŽ²); *smlrgius* 1 (DŽ¹) - *smu »gius* 2 (DŽ²) (velesniuose DŽ leidimuose šiuo dviejų žodžių nebera);

2 ? 1, pvz.: *gn?ples* 2 (DŽ¹) - *gnzples* 1 (DŽ²); *tvinksnis* 2 (DŽ¹) - *tvgnksnis* 1 (DŽ²);

3 ? 4, pvz.: *kežl?s* „tarm. stulpas, prikalinetas kuoleliu puodynems džiauti“ 3 (DŽ¹) - *kežl?s* 4 (DŽ²); *lygm r* 3 (DŽ¹) - *lygm r* 4 (DŽ²);

4 ? 3, pvz.: *iesm r* 4 (DŽ¹) - *iesm r* 3 (DŽ²); *snargl?s* 4 (DŽ¹) - *snargl?s* 3 (DŽ²).

Visais šiais atvejais kirčiavimo tipas išlieka tas pats: vienais atvejais šakninis (1 ? 2; 2 ? 1), kitais - galuninis (3 ? 4; 4 ? 3). Priegaide keičiasi: akutas virsta cirkumfleksu (1 ? 2; 3 ? 4) arba cirkumfleksas akutu (2 ? 1; 4 ? 3).

1 ? 2

Ilgieji balsiai, dvibalsiai ir mišrieji dvigarsiai skiemenyje turi panašų vaidmenį: ju sudaromi skiemenys yra ilgi ir gali turėti skirtingas priegaides (Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, 1997, p. 22).

Prigimtinio ilgumo kirčiuoto skiemens balsiai [*i?*], [*o?*], [*u?*] ir sutaptinis dvibalsis [*uo*], tradiciškai turėję tvirtaprade priegaide, velesniuose DŽ leidimuose gali turėti kitokia - tvirtagale - priegaide, pvz.:

z?ius „žem. status krantas, skardis, nugriuves šlaitas“ 1 (DŽ¹) - *?žius* 2 (DŽ²);

1 *móle* „tarm. žeme prie molio; moliena“ 1 (DŽ¹) - 1 *mōle* 2 (DŽ²);

gædis 1 (DŽ¹) - *g³adis* 2 (DŽ²);

gsotas „tarm. 1. medžiu, krumu, grybu nedidele grupe. 2. kaimene, banda“ 1 (DŽ¹) - *guōtas* 2 (DŽ²).

Taigi šiu žodžiu kirčiavimo normos kaita yra susijusi su kitos to paties kirčiavimo tipo kirčiuotes ypatumu - priegaidės pasikeitimu, konkrečiai - šakninio pastovaus kirčiavimo, tvirtaprades šaknies (1 kirčiuote) virtimu šakniniu kilnojamoju kirčiavimu, tvirtagale šaknimi (2 kirčiuote).

Reta žemaiciu žodi *yžius* DŽ¹ mėginta kirčiuoti tvirtapradiškai (*z?ius* 1). Veliau jis priderintas prie kitų galunes -*ius* vedinių (*?žius* 2), kurie bendrineje kalboje dažniausiai priklauso butent antrajai kirčiuotei. Kaip teigia A. Pakerys (1994, p. 224), nekodifikuotu tokiu tvirtaprades šaknies vediniu pasitaiko labai retai.

DŽ¹ galunes -*e* vedinio *mole* kirčiavimo lytis išlaiko pamatinio daiktavardžio *mólis* tvirtaprade šaknies priegaide (*móle* 1). Velesniuose leidimuose ši norma keičiama tvirtagales šaknies kirčiavimo variantu *mōle* 2 (darybine metatonija).

Pamatinio žodžio *gudls* (*g³du*) šaknies tvirtagale priegaide galunes -*is* vedinyje *gudis* iš pradžių keičiama tvirtaprade (*gædis* 1). Veliau pereinama prie tvirtagales kirčiavimo normos *g³adis* 2 (grįžtama prie stipresnės pamatinio žodžio šaknies priegaidės).

Pirminio (paprastojo) dviskiemenio daiktavardžio *guotas* kirčiavimo norma taip pat nusistovėjo ne iš karto. Teikta tvirtaprades šaknies priegaidės lyti *gsotas* 1 DŽ² keičia tvirtagaliu *guōtas* 2.

Vieno tokio modelio (1 ? 2) žodžio kirčiavimo norma kompiuteriniame DŽ variante (DŽ^{5e}) nurodyta klaidingai:

$t\aezas$ 1 (DŽ¹) - $t^{3/4}zas$ 2 (DŽ²) - $t^{3/4}zas$ 2 (DŽ³) - t

$^{3/4}zas$ 2 (DŽ⁴) - $t^{3/4}zas$ 1 (?) (DŽ^{5c}).

Viena iš pagrindinių pirmosios akcentinės paradigmos ypatybių yra tai, kad priešpaskutinis kirciuotas skiemo visada būna tvirtapradis, pvz.: *mókslas* 1, *jæra* 1 (kirtis nešokineja). Taigi 1 kirciuotes žodis priešpaskutiniame skiemenyje jokių būdu negali būti kirciuojamas tvirtagališkai ($t^{3/4}zas$ 1 = $t\aezas$ 1 (?)). Vis dėlto, matyt, DŽ^{5c} klaidingai nurodytas ne kircio ženklas, o kirciuote. Taip manyti leidžia ankstesniu DŽ leidimu pateikiama norma. Nuo DŽ² (1972 m.) isigali tvirtagales šaknies priegaidės $t^{3/4}zas$ 2. Veikiausiai būtent taip turėjo būti pateikta šio žodžio kirciavimo norma ir DŽ^{5c} ($t^{3/4}zas$ 2, o ne $t\aezas$ 1 ar tuo labiau visiškai neimanomas variantas $t^{3/4}zas$ 1).

Dviskiemeniu daiktavardžiu, kuriu ilguosius kirciuotus skiemenis sudaro mišrieji dvigarsiai *il*, *ir*, *er*, kirciavimo kaita taip pat yra susijusi su priegaidės pasikeitimu:

mglte „bot. obeline m. - peleniniu šeimos grybas, parazituojantis ant obelų lapų“ 1 (DŽ¹) - *miµte* 2 (DŽ²);

?vgrk?tas 1 (DŽ¹) - *švi»kštas* 2 (DŽ²);

stcrkas 1 (DŽ¹) - *ste»kas* 2 (DŽ²).

DŽ² šiu žodžiu kirciavimo norma, palyginti su pirmuoju DŽ leidimu, yra visiškai pakeista: tvirtaprades priegaidės mišrieji dvigarsiai *gl* (*mglte* 1), *gr* (*?vgrk?tas* 1), *cr* (*stcrkas* 1) yra vėrciami tvirtagaliais *iµ* (*miµte* 2), *i*» (*švi»kštas* 2), *e*» (*ste»kas* 2).

2 ? 1

Žodžiu pereinamas iš antrosios kirciavimo paradigmos į pirmąją taip pat lemia šaknies priegaidės pasikeitima, tik šikart cirkumfleksas keičiamas akutu (o ne atvirkščiai), pvz.:

li^{3/4}nas 2 (DŽ¹) - *liænas* 1 (DŽ²);

gn?btas 2 (DŽ¹) - *gnzbtas* 1 (DŽ²);

ši»vis 2 (DŽ¹) - *?grvis* 1 (DŽ²);

bintas 2 (DŽ¹) - *bgntas* 1 (DŽ²).

Taigi pirmajame ir antrajame DŽ leidimuose užfiksuota šiu leksiniu vienetu kirčiavimo norma rodo skirtinga kirčiuotu ilgųjų skiemenu, turinciu ilguosius balsius [u?], [i?] ir mišriuosius dvigarsius *in*, *ir* tarima. Remiantis DŽ¹ iteisinta kirčiavimo norma šie žodžiai tariami tvirtagale priegaide, o DŽ² - tvirtaprade.

Tokie pat kaitos polinkiai pastebimi ir žodžio *žanras* kirčiavimo raidoje: ?*anras* 2 (DŽ¹) - ?*inras* 1 (DŽ²). Pirminis šio žodžio akcentinis variantas ?*anras* 2 dabar visiškai neįprastas, išnykęs ir nebevertojamas. Dabartinėje lietuvių kalboje ši leksema kirčiuojama tik tvirtapradiškai ?*inras* 1 (nuo 1972-ųjų DŽ² leidimo šio žodžio kirčiavimo norma daugiau nebebuvo keiciama).

Keistokai atrodo netaisyklingu, bendrinese kalboje nevertotinu žodžiu kirčiavimo normos keitimas (nenorminio vieneto norminimas), pvz.:

špōsas „žr. pokštas, išdaiga“ 2 (DŽ¹) - *špōsas* „*ntk.* = pokštas, išdaiga“ 2 (DŽ²) - *špōsas* „*ntk.* = pokštas, išdaiga“ 1 (DŽ³).

Nors pažyma *neteiktinas* atsiranda antrajame DŽ leidime (1972 m.), tačiau velesniame (1993-ųjų) leidime vis tiek teikiamas naujasis, pakites šio žodžio kirčiavimas.

Žodžio *šplintas*, kuris dabar bendrinese lietuvių kalboje taip pat nevertotinas, kirčiavimas tikslintas dar tada, kai jis laikytas norminiu leksikos vienetu, t.y. 1972 metu DŽ² leidime (pažyma *neteiktinas* atsiranda tik 1993 m. leidime). Iš tvirtagalio kirčiavimo pereinama į tvirtapradį:

?*plintas* „dvilinkai sulenkta viela su ausele, vartojama smulkioms detalėms ant veleno užtvirtinti ir veržlėms neleisti atsikukti; kaištis, užkaištis“ 2 (DŽ¹) - ?*plngtas* 1 (DŽ²) - *šplngtas* „*ntk.* = vielokaištis“ 1 (DŽ³).

Galbut bendrines kalbos reikmėms skirtame „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ tokiu žodžiu išvis nereikėtų kirčiuoti, užtektu nuorodos į norminį tokio vieneto atitikmenį, pvz.: *šposas ntk.* = *pókštas* 1, *i?diiga* 1; *šplintas ntk.* = *vielókaištis* 1.

Kalbinio vieneto pereinimas iš vienos akcentinės paradigmos į kita gali būti tik vienas iš jo kirčiavimo raidos etapų, pvz.:

muz̄a 2 (DŽ¹) - *mæza* 1 (DŽ²) - *mæza* 1, *muz̄a* 2 (DŽ³).

Pirmajame žodyno leidime žodis *muza* kirčiuojamas pagal 2 kirčiuotę (*m³/₄zoms*, *muzas*), t.y. tvirtagališkai (plg. *m³/₄zos*, *m³/₄zai*, *m³/₄za...*). Antrajame leidime kirčiavimo norma pakeiciama: iteisinama pastovaus kirčiavimo lytis *mæza* 1 (*mæzoms*, *mæzas*), turinti tvirtaprade šaknies priegaide (plg. *mæzos*, *mæzai*, *mæza...*). Treciajame DŽ leidime norminiai teikiami abu baritoninio kirčiavimo variantai, t.y. iteisinamas dvejopas žodžio *muza* kirčiavimas. Pagrindiniu teikiamas pastovu kirti turintis variantas *mæza* 1, kurio ne viena linksnio forma nekirčiuojama galuneje. Šis akcentinis variantas iš tiesų yra kur kas gajesnis nei šokinejanti kirti turinti lytis *muz̄a* 2. Todėl, laikui bėgant, galbut šios antrosios gretimines formas išvis būtų galima atsisakyti ir bendrinei kalbai kaip norma teikti tik vienaip, t.y. pirmąja

akcentine paradigma, kirčiuotina žodi *mæza* 1.

3 ? 4

Žodžiu, kurie iš trečiosios kirčiuotes pereitu i ketvirtąją, vos keli. Šiu kalbiniu vienetu kirčiavimo tipas išlieka toks pat, t.y. galūninis, tačiau fiksuojama priegaidės kaita: tvirtaprade šaknies priegaidė keičiama tvirtagale (plg. *lygmz* 3 ir *l?gme* 4; *niurzgli* 3 ir *niu »zgli* 4), pvz.:

lygm r 3 (DŽ¹) - *lygm r* 4 (DŽ²);

niurzgl?s 3 (DŽ¹) - *niurzgl?s* 4 (DŽ²);

kežl?s „*tarm.* stulpas, prikalinetas kuoleliu puodynems džiauti“ 3 - *kežl?s* „*tarm.* šakotas stulpas puodynems džiauti“ 4 (DŽ²)³.

Paskutinio žodžio forma pirmajame ir antrajame žodynuose nurodyta skirtingai. Kad tai tas pats reikšminis kalbos vienetas, abejoti neleidžia sutampantis reikšmės aiškinimas - „stulpas puodynems džiauti“. Tačiau, kaip matyti, skiriasi fonetinė šio žodžio šaknies struktūra. DŽ¹ (1954 m.) nurodoma leksema *kežlys* (šaknies skiemens pagrindu eina *e*), o DŽ² (1972 m.) - *kežlys* (šaknies skiemens pagrinda sudaro *e*). Tai, kad žodis *kežl?s* vienaskaitos vardininke kirti turi galuneje ir jo priešpaskutinio skiemens pagrinda sudaro balsis *e* (net nesvarbu, ar jis trumpasis, ar padetinio ilgumo), lemia jo priklausymą ketvirtajai kirčiuotei. Ankstesnes kirčiavimo normos trečiaja paradigma butent dėl balsio *e* forma *kežl?s* negalėtų išlaikyti, nes trečiosios kirčiuotes žodžiu priešpaskutinis kirčiuotas skiemuo visada yra tvirtapradis, plg. *óra* ir **kéžli*, **kéžlius*, o vienas pats skiemens pagrindu einantis balsis *e* čia galėtų tureti arba kairini (*kc?li*, *ke?lils*), arba riestini (*k?žli*, *kežlils*), bet jokių būdų ne dešininį kirčio ženklą. Taigi šiuo atveju kirčiuotes pasikeitima lemė fonetinė šaknies struktūra, kitaip tariant, pereinimas iš vienos kirčiavimo paradigmos į kita buvo neišvengiamas dėl fonetinių dalykų.

Dar painesne yra žodžio *žvynas* ivairialybe kirčiavimo normos raida:

?vznas 3 (DŽ¹) - *žv?nas* 4, *?vznas* 1 (DŽ²) - *?vznas* 3, *?vznas* 1 (DŽ³) - *?vznas* 3, *žv?nas* 4 (VLKK)⁴.

1954-uju „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ norma buvo laikoma trečioji šio žodžio kirčiuote (*?vznas* 3). 1972 m. leidime ši norma pakeičiama priegaidės variantais *žv?nas* 4 ir *?vznas* 1 (taigi kirčiavimo 3 kirčiuote atsisakoma). Šiame (DŽ²

ABC Amber Text Converter Trial version

Please register to remove this banner.

<http://www.thebeatlesforever.com/processtext/abctxt.html>

) leidime iteisintos gretimines kirčiavimo lytys yra skirtingu kirčiavimo tipu. Norminiu laikomas ir galuninis (4 akcentine paradigma), ir šakninis (1 akcentine paradigma) šio kalbinio vieneto kirčiavimas. Taigi tokia kirčiavimo normos kaita yra susijusi ne tik su priegaidės, bet ir su kirčiavimo tipo pasikeitimu. 1993 m. DŽ leidime žodžio *žvynas* normine lytis vel tikslinama. Šikart vietoj formos *žv?nas* 4 pagrindiniu variantu gražinama pirmine (1954-ųjų) kirčiavimo norma *?vznas* 3. Antruoju ir toliau teikiamas pastovus šakninis šio dviskiemenio daiktavardžio *?vznas* 1 kirčiavimas. Taigi DŽ³ norminomis teikiamos gretimines kirčiavimo formos *?vznas* 3 (*?vynims*, *?vznus*) ir *?vznas* 1 (*?vznams*, *?vznus*) yra kirčio (ne priegaidės) variantai, priklausantys skirtingiems kirčiavimo tipams: trečioji kirčiavimo paradigma žymi oksitonini kirčiavimą, o pirmoji - baritonini. 1993 m. iteisintas dvejopas šio žodžio kirčiavimas arba pagal trečiąją, arba pagal ketvirtąją kirčiuotę ir dabar DŽ teikiamas norminiu (*?vznas* 3, *?vznas* 1). Tačiau Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) siūlo šalutine šio žodžio kirčiavimo lyti *?vznas* 1 keisti kitu kirčiavimo variantu *žv?nas* 4 (tokiu atveju būtų sugražintas 1972-ųjų leidime pagrindiniu teiktas akcentinis variantas) ir kirčiuoti šie žodžiai taip: *?vznas* 3, *žv?nas* 4. Taigi, matyt, šio kalbinio vieneto kirčiavimo norma dar ne kartą bus tikslinama ir keiciama.

4 ? 3

Atveju, kai žodžiai iš ketvirtosios kirčiuotės pereina į trečiąją (kaip ir iš trečiosios į ketvirtąją), rasta tik keturi. Ketvirtosios kirčiavimo paradigmos pakeitimas trečiąją lemia ir priegaidžių kaita: tvirtagale šaknies priegaidė keičiama tvirtaprade (plg. *i?smė* 4 ir *kėsmz* 3; *sna* »*gli* 4 ir *snirgli* 3; *chalva* 4 ir *chilv*^l 3);

iesmr „*tarm.* 1. tam tikras kiekis malku, vienu kartu į krosnį idedamu. 2. krosnelė“

4 (DŽ¹) - *iesmr* 3 (DŽ²);

snargl?s 4 (DŽ¹) - *snargl?s* 3 (DŽ²);

chalva 4 (DŽ¹) - *chalva* 3 (DŽ²).

Tiesa, dabartinė kirčiavimo norma *snargl?s* 3 VLKK siūlo tikslinti, t.y. pridėti šalutini akcentini variantą *snargl?s* 4. Taigi, Komisijos siūlymu, turėtų būti iteisintas dvejopas šio kalbinio vieneto kirčiavimas *snargl?s* 3, *snargl?s* 4⁵ (oksitoninio kirčiavimo, bet skirtingu priegaidžių gretimines formos).

DŽ dvejopai kirčiuoti leidžiama žodis *kirkšnis*, nors iš pat pradžių, pirmajame žodyno leidime, norma buvo pateikiama be akcentiniu gretybium:

kirk?ngs 4 (DŽ¹) - *kirk?ngs* 3, *kgrk?nis* 1 (DŽ²).

1954 m. normine lytis *kirk?ngs* 4 kitame, 1972-ųjų, DŽ leidime visiškai pakeičiama. Vietoj kirčiavimo 4 kirčiuote pateikiamos gretimines 3 ir 1 kirčiuociu formos *kirk?ngs* 3 ir *kgrk?nis* 1. Taigi greta užrašytos dvi - galunes ir šaknies - kirčiavimo paradigmos. Variantu šaknies priegaidė ta pati, tik pirmuoju atveju (3 kirčiuote) turima kilnojamoji tvirtapradės šaknies paradigma (*kirk?ngms*, *kgrk?nis*), o antruoju (1 kirčiuote) - pastovioji tvirtapradės šaknies paradigma (*kgrk?nims*, *kgrk?nis*).

Žodžiai, kuriu kirčiuote kinta drauge su kirčiavimo tipu, bet priegaidė išlieka ta pati.

Tokios struktūros kirčiuotės pasikeitimo pavyzdžiu rasta 25. Teoriškai gali būti tokie pereinimo iš vienos kirčiavimo paradigmos į kita, kai išlaikoma ta pati šaknies priegaidė, bet keičiasi kirčiavimo tipas, variantai:

1 ? 3, pvz.: *žéntas* 1 (DŽ¹) - *žéntas* 3 (DŽ²);

3 ? 1 (tokio kirčiuotes pasikeitimo atvejo nerasta ne vieno);

2 ? 4, pvz.: *saμpas* „1. maža upės ilanka, giliai isiterpusi į sausžemi. 2. užtakis; atsala“ 2 (DŽ¹) - *saμpas* 4 (DŽ²); *¾žmas* 2 (DŽ¹) - *¾žmas* 4 (DŽ²);

4 ? 2, pvz.: *grgkas* „bot. smelynuose sejamasis javas; jo grudas (*grikis*)“ 4 (DŽ¹) - *grgkas* 2 (DŽ²); *krcp?tas* „šnek. 1. kas atsidejęs mėgsta dirbti smulku darbu. 2. kas ilgai krapštos, negreitas darbe“ 4 (DŽ¹) - *krcp?tas* 2 (DŽ²).

1 ? 3

Vienintelio pirminio daiktavardžio *žentas* kirčiavimo normos kaita yra tokios krypties. Pirmosios kirčiuotes lytis *žéntas* 1, pasižyminti stipriuojamuoju kamieniu (ne viena linksnio forma nekirčiuojama galuneje), antrajame DŽ leidime keičiama silpnojo kamieno (kirtis šokineja iš galinio skiemens į antrąjį nuo galo) trečiosios akcentinės paradigmos lytimi *žéntas* 3:

žéntas 1 (DŽ¹) - *žéntas* 3 (DŽ²).

Keičiamas šio žodžio kirčiavimo tipas: iš baritoninio kirčiavimo pereinama prie oksitoninio, tačiau šaknies priegaidė išlaikoma ta pati - akutas.

2 ? 4

Antrajai ir ketvirtajai akcentinėms paradigmoms priklausanciu žodžiu priešpaskutinis kirčiuotas skienu visada yra tvirtagalys arba trumpas, pvz.: *rc?tas* 2, *lpe* 2; *la?kas* 4, *mg?kas* 4 (abiejų šių kirčiuotųjų žodžių paklūsta priešpaskutinio skiemens taisyklei). Taigi žodžių pereinimas iš antrosios kirčiuotes į ketvirtąją nėra susijęs su priegaidės pasikeitimu. Tokiais atvejais keičiasi kalbinių vienetų kirčiavimo tipas: baritoninis (stipriojo kamieno antrosios kirčiuotes žodis) ? oksitoninis (silpnojo kamieno ketvirtosios kirčiuotes žodis) kirčiavimas, pvz.:

dgmās „1. dažniausiai keturnycio audeklo raštas. 2. tokio rašto audeklas“ 2 (DŽ¹) - *dgmās* 2 (DŽ²) - *dgmās* 4 (DŽ³);

2 ? *ngpas* „niek. slapto agentas, kuris stengiasi sužinoti ir perduoti karines, ekonomines ir kitokias svarbias valstybines paslaptis kitai valstybei, kuri ji siūne; špionas“ (DŽ¹) - 2 ? *ngpas* 4 (DŽ²).

Šie trumpa kirčiuota šaknies skiemeni, kurio pagrinda sudaro trumpasis balsis [i], turintys žodžiai *dgmās* ir ?*ngpas*, pirmajame DŽ leidime kirčiuoti antrąja kirčiuote. Vėlesniuose leidimuose šiu kalbinių vienetų kirčiavimas keičiamas: vietoj antrosios akcentinės paradigmos teikiamos ketvirtosios kirčiuotes lytis. Ju pereinimas į kita kirčiuote net nebūtų galimas. Šiu žodžių priklausyma antrajai arba ketvirtajai akcentinei paradigmai lemia priešpaskutinis trumpas kirčiuotas dviskiemenio daiktavardžio skienu.

Antrosios kirčiuotes žodžiai kirčiavimo požiūriu turi stiprųjį kamieną, nes dauguma jų linksniu išlaiko kirtį kamieno (pvz., *žōdžiai*, *žōdžiu*, *žōdžiams*...).

Žodyno leidimu lyginimas rodo, kad dalis šio tipo žodžių, vienaskaitos vardininke turinčių galune - *as*, pereina į silpnojo kamieno kirčiavimo paradigmą (daugiskaitos naudininkas ir daugiskaitos galininkas

turi galunes kirti):

e?smas 2 (DŽ¹) - *e?smas* 4 (DŽ²);

ma?stas 2 (DŽ¹) - *ma?stas* 4 (DŽ²);

mu?las 2 (DŽ¹) - *mu?las* 4 (DŽ²);

šva »kas 2 (DŽ¹) - *šva »kas* 4 (DŽ²).

Vietoj pirminio baritoninio šiu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo antrajame žodyno leidime norma teikiamas oksitoninis kirčiavimas, plg. *šva »kams*, *?varkls* (antroji kirčiuote) ir *?varkims*, *?varkls* (ketvirtoji kirčiuote). Pirminis kirčiavimas nebeminimas.

Vyriškosios gimines dviskiemeniai daiktavardžiai, turintys galune *-ys*, paprastai yra kirčiuojami arba pagal ketvirtąją (pvz.: *gaid?s*, *vežl?s*, *spygl?s*, *rus?s*), arba pagal trečiąją (*arkl?s*, *lok?s*, *nykšt?s*, *vež?s*...) kirčiavimo paradigma, t.y. priklauso oksitoninio kirčiavimo tipui. Taciau pirmajame „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidime norma teikiama antroji žodžiu *bužys* ir *tutlys* akcentine paradigma. Toks pateikimas veikiausiai laikytinas klaida, nes bendrineje lietuvių kalboje vienaskaitos vardininko galune *-ys* yra stipri, atitraukianti kirti i save, todėl tokie žodžiai kirčiuojami tik oksitoniškai, t.y. priklauso galuniam kirčiavimo tipui. Toks DŽ¹ (1954 m.) nurodytu norminiu formu *buž?s* 2 ir *tutl?s* 2 pateikimas prieštarauja ir lietuvių bendrinės kalbos antrosios kirčiavimo paradigmos desniam. Antrosios kirčiuotes daiktavardžiu vardininko linksnis visada, išskyrus žodžius su galune *-a*, kirti turi ne galuneje, o šaknyje (*t³atlys* 2 (?)). Vėlesniuose DŽ leidimuose kirčiavimo paradigma keičiama: iš baritoninio kirčiavimo pereinama prie oksitoninio. Kitaip tariant, itvirtinamas kirčiavimo sistemai įprastas žodžių su galune *-ys* kirčiavimas ketvirtąją akcentine paradigma (*buž?s* 4 ir *tutl?s* 4):

buž?s „vabzdys, vabalas; parazitas“ 2 (DŽ¹) - *buž?s* 4 (DŽ²);

tutl?s „šnek. Paukštis, margomis plunksnomis, ilgu, kumpu snapu ir placiu kuodu; kukutis“ 2 (DŽ¹) - *tutl?s* 4 (DŽ²).

Pakitusi ir moteriškosios gimines tvirtagales šaknies dviskiemeniu daiktavardžiu *tarpa* (*ta »pa*) ir *nata* (*ncta*) kirčiavimo norma:

tarpa „tarpimas, augimas“ 2 (DŽ¹) - *tarpa* 4 (DŽ²);

nata 2 (DŽ¹) - *nata* 4 (DŽ²).

Šie galune *-a* turintys daiktavardžiai taip pat imti kirčiuoti oksitoniškai (*tarpóms*, *tarpas*; *natóms*, *natas*).

4 ? 2

Žodžių, kurie pereitu iš ketvirtosios kirčiuotes i antrąją, šiek tiek mažiau, nei tu, kuriu kaita priešingos krypties. **2 ? 4** tipo kaitos pavyzdžiu užfiksuota penkiolika, o **4 ? 2** - devyni.

Labiau kisti linkes ilgaji tvirtagališkai kirčiuota šaknies skiemeni turinciu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimas.

Su galune **-as**:

krcp?tas 4 (DŽ¹) - ***krcp?tas*** 2 (DŽ²);

v?ksmas 4 (DŽ¹) - ***v?ksmas*** 2 (DŽ²);

ka »klas 4 (DŽ¹) - ***ka »klas*** 2 (DŽ²).

Su galunėmis **-a**, **-is**, **-e** (akcentinės paradigmos ir kircio vietos sasaja):

kuma 4 (DŽ¹) - ***kuma*** 2 (DŽ²);

keltgs

„kojos letenos pakilimas“ 4 (DŽ¹) - 1 ***keptis*** „pedos viršaus pakilimas“ 2 (DŽ²);

kaustʳ „žem. nedidele moline puodyne (be asos)“ 4 (DŽ¹) - ***ka?ste*** 2 (DŽ²).

Visais šiais kirciuotes pasikeitimo atvejais cirkumfleksine šaknies priegaide yra išlaikoma (*ka »kla*, *k³ma*, *ka?ste*...). Keičiasi kirciavimo tipas: galuninis kilnojamas kirciavimas (*vyksmims*, *vyksmls*...) pereina į šaknini kilnojamąjį kirciavimą (*v?ksmams*, *vyksmls*...).

Trumpąjį kirciuota šaknies skiemeni turinciu žodžiu kirciavimas tikslinamas reciau:

grgkas „bot. smelynuose sejamasis jervas; jo grudas“ 4 (DŽ¹) - ***grgkas*** 2 (DŽ²);

plstas „pustykle, diržas skustuvui papustyti“ 4 (DŽ¹) - ***plstas*** 2 (DŽ²);

trlpe 4 (?) (DŽ¹) - ***trlpe*** 2 (DŽ²).

Nuo 1972-ųjų norminomis iteisinamos šakninio kirciavimo lytys *plstas* 2, *trlpe* 2 (velesniuose DŽ leidimuose leksema *grikas* nebeteikiama, ji pakeičia kalbinis vienetas *grgkis* 2).

Neaiškus kirciavimo formos *trlpe* 4 pateikimas. Ketvirtosios kirciuotes šio žodžio lytis turėtų būti *trupʳ* 4 (šios akcentinės paradigmos moteriškosios gimines daiktavardžių vienaskaitos vardininko linksnis kirti turi gale).

Žodžiai, kuriu kirciuote kinta drauge su priegaide ir kirciavimo tipu. Tokio žodžio kirciavimo raidos modelio pavyzdžiu rasta tik keturi. Ir priegaide, ir kirciavimo tipas kinta tokiais kirciuotes kaitos atvejais (teoriškai galimi variantai): **1 ? 4** (arba **4 ? 1**), **2 ? 3** (arba **3 ? 2**). Surinkta tyrimo medžiaga rodo, kad pereinimas iš trečiosios akcentinės paradigmos į antrąją dviskiemeniu daiktavardžių kirciavimo kaitai nėra būdingas (nerasta nė vieno pavyzdžio).

1 ? 4

Dviskiemenio žodžio pereinimas iš pirmosios kirčiavimo paradigmos į ketvirtąją yra labai retas reiškinys (rasti du pavyzdžiai):

jótis „žem. raitoji kariuomene, raitininkai“ 1 (DŽ¹) - *jotgs* „tarm. raitoji kariuomene, raitininkai, kavalerija“ 4 (DŽ²);

prke?da „vieta prieš kepašios krosnies anga“ 1 (DŽ¹) - *prie?da* 4 (DŽ²).

1954 metų „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ norma buvo laikoma pirmoji šiuo žodžiu kirčiuote (kalbinis vienetas *jótis* išlaiko pamatinio veiksmažodžio *jóti* akuta). 1972-ųjų DŽ leidime *jotis* ir *priežda* kirčiuojami ketvirtąją akcentine paradigma. Kaita keleriopa (ir priegaidės, ir kirčiavimo tipo pasikeitimas): tvirtapradės šaknies baritonai *jótis* 1 ir *prke?da* 1 keičiami tvirtagales šaknies oksitonais *jotgs* 4 ir *prie?da* 4.

4 ? 1

Dviskiemenio vyriškosios giminės daiktavardžio *tuntas* kirčiavimo norma buvo tikslinta ne kartą ir ivairiai:

tuntas 4 (DŽ¹) - *tlntas* 1, *tuntas* 4 (DŽ²) - *tlntas* 1 (DŽ³).

Pirmajame DŽ leidime teikiama tvirtagales šaknies priegaidės galutinio kirčiavimo normine lytis *tuntas* 4. Antrajame žodyno leidime pagrindiniu nurodomas naujas tvirtapradės šaknies pastovaus šakninio kirčiavimo akcentinis variantas *tlntas* 1, o ankstesne normine lytis *tuntas* 4 greta jo teikiama tik kaip šalutinė (antroji) kirčiavimo forma. Tačiau DŽ² iteisinamas dvejopas šio žodžio kirčiavimas (pastovaus kirčiavimo *tlntas* 1 ir kilnojamojo kirčiavimo *tuntas* 4). Tačiau dar kitame, trečiajame, DŽ leidime šalutinės kirčiavimo lyties *tuntas* 4 visai atsisakoma. DŽ³ norminiu laikomas šio žodžio kirčiavimas tik pirmąją kirčiuote (*tlntas* 1). Tačiau šio kalbinio vieneto kirčiavimo norma, palyginti pirmąjį ir trečiąjį DŽ leidimus, yra visiškai pakitusi (*tuntas* 4 ? *tlntas* 1). *Tunto* kirčiavimas pirmąją kirčiuote ir naujausiame kompiuteriniame DŽ variante laikomas norminiu. Tačiau Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijose⁶ siuloma šio leksinio vieneto kirčiavimą dar kartą svarstyti ir itvirtinti kirčiavimo dubletus *tlntas* 1, *tuntas* 4 (tokia kirčiavimo norma buvo teikta ir 1972-ųjų DŽ leidime).

2 ? 3

Šitokio tipo kaita pasižymi vienintelis dviskiemenis daiktavardis *preslas* (beje, nuo 1993 metų DŽ leidimo prie šio leksinio vieneto atsiranda pažyma *neteiktinas*, šis bendrinėje kalboje nevartotinas, kalbos klaida laikomas žodis keičiamas normine lytimi ?*algne* 2):

prfslas „javu prikrautas klojimo galas, šalinė“ 2 (DŽ¹) - *prøslas* 3 (DŽ²).

Šio žodžio kirčiavimo normos kaita taip pat susijusi ir su priegaidės (cirkumfleksas ? akutas), ir su kirčiavimo tipo (baritoninis kirčiavimas ? oksitoninis kirčiavimas) pasikeitimu. Tokie dvejopi su dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiuotes pasikeitimu susiję pokyciai yra itin retas reiškinys. Paprastai kinta arba priegaidė, arba kirčiavimo tipas.

2.2. Naujieji akcentiniai variantai

Dabartinėje lietuvių bendrinėje kalboje ne visi žodžiai turi tik vieną kirčiavimo variantą. Esama ir tokių, kuriuos galima kirčiuoti dvejopai, pvz.: *kriaukl*⁴ ir *kria?*²*kle*; *óda* 1 ir *oda* 4; *ve* »*slas* 2 ir *ve* »*slas* 4. Dėl bendrines lietuvių kalbos variantų reikalingumo yra įvairių nuomonių: vieni kalbininkai juos vertina kaip būdą lanksciai keisti normą, kiti mano, kad akcentiniai variantai išvis nereikalingi. Vis dėlto reikėtų sutikti, kad „variantai - būtinas kiekvienos gyvos kalbos požymis, tačiau jų gausa nėra geras dalykas - klabinamas kalbos normos stabilumas“ (Stundžia, 1996, p. 46).

Kaip rodo surinkta medžiaga, DŽ fiksuojama kirčiavimo norma kaita: greta buvusio tik vienaip kirčiuotino žodžio atsiranda variantų, iteisinančių ir kitoki kirčiavimą. Konkreciau kalbant, pirmajame, 1954 metų, DŽ leidime pateikta kirčiavimo norma velesniuose leidimuose neretai papildyta antruoju variantu. Toki šalia senoviško kai kurių žodžių kirčiavimo atsiradusi nauja, gajesnė kirčiavimą dažnai galima laikyti „ne kuo kita, kaip kalbos natūraliosios raidos rezultatu“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. XX).

Pirmosios kirčiuotes žodžių papildymas naujuoju akcentiniu variantu. Didžiosios dalies dviskiemenių daiktavardžių, DŽ¹ kirčiuotu pagal 1 kirčiuotę, kituose leidimuose užfiksuotas antrasis variantas yra 2 kirčiuotes. Kitaip tariant, vyrauja šakninio 1/2 kirčiavimo variantai (6 atvejai), pvz.:

sriige 1 (DŽ¹) - *sriige* 1, *sra?*²*ge* 2 (DŽ²);

pcrsai 1 (DŽ¹) - *pcrsai* 1 (DŽ²) - *pcrsai* 1, *pe* »*sai* 2 (DŽ³);

skekas „indas buriams daiktams matuoti“ (*saikas*) 1 (DŽ¹) - *skekas* 1 (DŽ²) - *skekas* 1, *si?*³*kas* 2 (DŽ³).

Tokiais atvejais greta tvirtapradžio iteisinamas ir tvirtagalio žodžio kirčiavimas. Kaip matyti, naujasis variantas pateikiamas antruoju greta anksčiau teiktojo.

Rasta po kelis atvejus, kai šakninis kirčiavimas keičiamas galuniniu. Žodžiai, kirčiuoti pagal 1 kirčiuotę, velesniuose leidimuose turi naujais 3 arba 4 kirčiuotes variantą, pvz.:

1/3

élnias 1 (DŽ¹) - *élnias* 1, *élnias* 3 (DŽ²);

1 *póra* „du artimai susiję daiktai ar žmonės, dvejetas“ 1 (DŽ¹) - 1 *póra* 3, *póra* 1 (DŽ²).

Pateiktieji žodžiai, kaip jau buvo minėta, yra baritoninio-oksitoninio kirčiavimo. Tačiau 1/3 tipo pavyzdžiai išlaiko tą pačią, t.y. tvirtaprade priegaide, o 1/4 gali būti kirčiuojami ir tvirtapradžiškai, ir tvirtagalžiškai:

1/4

óda 1 (DŽ¹) - *óda* 1, ***oda* 4** (DŽ²);

šnérvės 1 (DŽ¹) - *šnérvės* 1, ***šne »vės* 4** (DŽ²);

viistas 1 (DŽ¹) - *viistas* 1, ***va?stas* 4** (DŽ²).

Šis varianto atsiradimas rodo visiškai pakitusia kirčiavimo sistema. Greta šakninio kirčiavimo pateikiamas galūninis, o greta tvirtaprades šaknies priegaidės - tvirtagale.

Paprastai naujasis variantas pateikiamas antroje vietoje. Pagrindinis kirčiavimas tarsi nesikeičia, tik leidžiama kirčiuoti ir kitaip, t.y. pirminis, arba autentiškas, kirčiavimas variantu tik papildomas, pvz.: *óda* 1 (DŽ¹) - *óda* 1, ***oda* 4** (DŽ²). Tik vieno žodžio naujoji kirčiavimo norma iškart teikiama pirmuoju variantu: 1 *póra* 1 (DŽ¹) - 1 ***pora* 3**, *póra* 1 (DŽ²).

Kaip žinoma, Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK), „atsižvelgdama į bendrines lietuvių kalbos kirčiavimo normų tradicijas ir šnekamosios kalbos polinkius“⁶, teikia rekomendacijas dėl kai kurių kalbinių vienetų kirčiavimo. Ne visada šie pasiūlymai sutampa su DŽ teikiamomis normomis. Konkretus pavyzdys - žodis ***pora***. DŽ užfiksuotas dvejopas šio žodžio kirčiavimas - *pora* gali būti kirčiuojama ir pagal 3, ir pagal 1 akcentinę paradigmą (*pora* 3, *póra* 1). Kitaip tariant, DŽ šis žodis yra tvirtaprades šaknies, jis gali būti kirčiuojamas ir pagal oksitoninį, ir pagal baritoninį kirčiavimą, t.y. greta kaip norminės nurodytos 1 ir 3 kirčiuotes. VLKK⁷ kaip normini siūlo tik oksitoninį žodžio *pora* kirčiavimą, kaip galimas nurodydama 3 ir 4 kirčiuotes (*pora* 3, *pora* 4). Taigi paskutinis siūlymas leidžia šį žodį kirčiuoti ne tik tvirtapradžiškai, bet ir tvirtagališkai. Vietoj pastoviai kamiene kirčiuojamo leksinio vieneto *póra* 1 VLKK pasiūlo, matyt, kur kas gajesni, šnekamosios kalbos polinkius atspindinti variantą *pora* 4. Vadinasi, to kirčiavimo varianto (*póra* 1), kuris kaip norminis buvo teiktas DŽ¹ (1954 m.), dabar jau visai nebelieka.

Antrosios kirčiuotes žodžių papildymas naujuoju akcentiniu variantu. Tradiciškai pagal antrąją akcentinę paradigmą kirčiuojami dviskiemeniai daiktavardžiai velesniuose DŽ leidimuose turi antruosius pirmosios arba ketvirtosios kirčiuotes variantus.

Teoriškai imanomas ir dar vienas kirčiavimo gretybų tipas - 2/3 akcentiniu paradigmų variantai, tačiau tokiu pavyzdžiu DŽ nerasta. Bendrinei šnekamajai kalbai, kaip ir tarmėms, antrosios ir trečiosios kirčiuocių varijavimas taip pat nėra būdingas (Pliusnyte-Smelevičienė, 1985; Stundžia, 1984).

1 ir 2 kirčiuocių variantai yra baritoninio kirčiavimo, bet skirtingu priegaidžiu:

kliunkis „nusekės, kliukantis kiaušinis, kliukis“ 2 (DŽ¹) - *kliunkis* 2, ***klilnkis* 1** (DŽ²);

sma »sas „šnek. svilėsiu kvapas, tvaikas“ 2 (DŽ¹) - *sma »sas* 2, ***smirsas* 1** (DŽ²);

³/₄*pas* 2 (DŽ¹) - ³/₄*pas* 2 (DŽ²) - ³/₄*pas* 2, ***æpas* 1** (DŽ³).

Kartais naujasis variantas iš karto užima pirmąją poziciją, senoji kirčiavimo norma pereina į antrąją:

vy?a 2 (DŽ¹) - ***vz?a* 1**, *vy?a* 2 (DŽ²);

šp ³/₄le 2 (DŽ¹) - ***šp æle* 1**, *šp ³/₄le* 2 (DŽ²) (pažyma

ntk. atsiranda 1993-iju leidime).

Neretai vieno žodžio kirčiavimo raidoje yra ivykusios kelios kaitos kryptys. Dviskiemenio daiktavardžio *šyvis* „šyvas arklys, šyva kumele“ kirčiavimo norma net kelis kartus ivairiai kito, kol pagaliau isitvirtino 1993 m. leidime užfiksuotas variantas *?zvis* 1: *š?vis* 2 (DŽ¹) - *?zvis* 1, *š?vis* 2 (DŽ²) - *?zvis* 1 (DŽ³). I pirmąją poziciją „išokes“ naujasis variantas dar kitame leidime visiškai išstumia pirmine kirčiavimo norma.

Dviskiemenio svetimos kilmės daiktavardžio *štapas* kirčiavimo norma skirtingu šaltiniu pateikiama nevienodai, tiksliau, skiriasi variantu pirmumo pateikimas: DŽ teiktina norma *štašpas* 2, *?timpas* 1, o VLKK⁸ siulo kirčiuoti *?timpas* 1, *štašpas* 2. Yra žinoma DŽ leideju nuostata i pirmąją vietą žodyne dėti kalboje iprastesni kirčiavimo variantai, neatsižvelgiant i jų senumą, tačiau praktiškai ne visada yra butent taip, kitaip tariant, kartais skelbiamos nuostatos ir praktine veikla nesutampa. Šnekamosios kalbos polinkius neblogai atspindi VLKK siūlymai. Ir šiuo konkrečiu atveju, matyt, reiketu sutikti su Komisijos rekomendacija DŽ užfiksuotus kalbinio vieneto *štapas* akcentinius variantus sukeisti vietomis (kirčiuoti *?timpas* 1, *štašpas* 2).

Produktyvumu išsiskiria (13 pavyzdžių) šakninio-galutinio kirčiavimo atvejai, kai greta 2 kirčiuotes iteisinamas kirčiavimas ir pagal 4 (tos pacios šaknies priegaidės akcentinės paradigmos), pvz.:

asla 2 (DŽ¹) - *asla* 2 (DŽ²) - *asla* 2, ***asla* 4** (DŽ³);

aistra 2 (DŽ¹) - *aistra* 2, ***aistra* 4** (DŽ²);

lškšte 2 (DŽ¹) - *lškšte* 2, ***lekšt r* 4** (DŽ²);

m?nas 2 (DŽ¹) - *m?nas* 2 (DŽ²) - *m?nas* 2, ***m?nas* 4**(DŽ³);

?tcbas 2 (DŽ¹) - *?tcbas* 2 (DŽ²) - *?tcbas* 2, ***?tcbas* 4** (DŽ³).

VLKK⁹ atkreipiamas dėmesys i variantu pirmumo problema. Beveik visais šiais atvejais, turint galvoje dabartinės šnekamosios kalbos vartosenos tendencijas, siuloma sukeisti šiu daiktavardžių kirčiavimo variantus vietomis. Iš tiesu, matyt, kur kas iprastesnis žodžiu *aistra*, *lekšte*, *menas* kirčiavimas ne pagal 2, o pagal 4 kirčiuote (*aistra* 4, *aistra* 2; *lekšt r* 4, *lškšte* 2; *m?nas* 4, *m?nas* 2).

Kaip jau buvo sakyta, ne visada senasis variantas išlaiko pirmąją poziciją, naujasis variantas neretai jį nustumia i antrąją vietą, pvz.:

pckas 2 (DŽ¹) - ***pckas* 4**, *pckas* 2 (DŽ²);

tinklas 2 (DŽ¹) - ***tinklas* 4**, *tinklas* 2 (DŽ²).

Tiesa, VLKK¹⁰ tinklalapyje siuloma atsisakyti dvejopo žodžio *tinklas* kirčiavimo. Rekomenduojama ši žodi kirčiuoti tik pagal 4 kirčiuote, t.y. pereiti tik prie oksitoninio kirčiavimo: *tinklms* - *tinklks*.

Yra atveju, kai antruoju variantu papildomas ir nevertotino kalbinio vieneto kirčiavimas, kitaip tariant, iteisinamas dvejopas nenorminio žodžio kirčiavimas: *špōkas* 2 (DŽ¹) - *špōkas* 2 (DŽ²) - *špōkas* 2, ***špōkas* 4** (DŽ³). Nepaisant to, kad pažyma *ntk.* atsiranda jau antrajame leidime, trečiajame kirčiavimo norma keiciama - teikiamas dvejopas šio neteiktino žodžio kirčiavimas. Galima svarstyti, ar tikslinga keisti tokiu žodžiu kirčiavimą. Kita vertus, galima ir tokia pozicija, jog D?, budamas vienas iš pagrindinių bendrinės kalbos teikybės leidinių, kartu fiksuoja ir dabartines šnekamosios (nebutinai bendrinės, norminės) kalbos situacija, todėl tokia neteiktinu leksikos vienetu kirčiavimo kaita tiesiog atspindi, parodo (o ne dirbtinai sukuria) gyvąją vartoseną.

Varianto atsiradimas nebutinai yra susijęs su pereinimu į kita kirčiavimo paradigma. Esama tokiu žodžiu, kuriu kirčiavimo normos pasikeitimas sietinas su šakninio balsio kiekybes / kokybes kaita. Kaip žinoma, lietuviškuose žodžiuose visada tariamas ilgasis-itemptasis balsis [o?], svetimos kilmės žodžiuose - trumpasis-neitemptasis [o], kuris lietuvių bendrinės kalbos balsių sistemoje yra periferinis, šalutinis narys. Del šios priežasties ilgasis [o?], skirtingai negu kiti ilgieji-itemptieji balsiai, neturi tikro, lygiateisio trumpojo-neitemptojo atitikmens (Pakerys, 2003, p. 30). Senuosiuose skoliniuose, labiau prisitaikiusiuose prie lietuvių kalbos sistemos, vartojamas ilgasis-itemptasis balsis [o?], pvz.: *kapitōnas*, *milijōnas* (žr. Pakerys, 2003, p. 30). Naujuosiuose skoliniuose paprastai tariamas trumpasis balsis [o], pvz.: *tnnas*, *telefnnas*.

DŽ leidimuose yra užfiksuota tokiu balsiu kiekybes kaitos atveju, kai greta trumpojo-neitemptojo balsio [o] kaip variantas teikiamas ilgasis-itemptasis balsis [o?], kirčiavimo paradigma paliekant tą pačią, trumpa skiemeni papildant tvirtagaliu, pvz.:

— (DŽ¹ toks žodis neužfiksuotas) - *plnvas* 2 (DŽ²) - *plnvas* 2, ***plōvas* 2** (DŽ³);

pnpas 2 (DŽ¹) - *pnpas* 2 (DŽ²) - *pnpas* 2, ***pōpas* 2** (DŽ³).

Žodžiai ***plōvas*** „kul. Rytu kilmės valgis iš ryžių ir avienos su aštriais prieskoniais“ ir ***popas*** „staciatikiu šventikas“ taip pat yra ateję iš svetimos, ne lietuvių, kultūrinės erdvės, jie žymi specifinius kitu etninių grupių buities ar religijos reiškinius, todėl nekeista, kad tik atsiradę lietuvių kalboje šie žodžiai vartoti su trumpuoju balsiu [o]. 1993 m. DŽ leidimo redaktoriai šiuos leksinius vienetus, matyt, jau laikė senaisiais skoliniais, todėl iteisino ir antruosius šiu žodžių akcentinius variantus, taip juos tarsi visiškai sulietuvindami (*plōvas*, *pōpas*).

Treciosios kirčiuotes žodžių papildymas naujuoju akcentiniu variantu. Atveju, kai 3 akcentinės paradigmos žodžių kirčiavimas (turimas galvoje DŽ¹) papildytas antraisiais variantais, rasta vos

keli. Tai, matyt, atspindi bendraja tendencija: B. Stundžios (1984, p. 88) preliminariais duomenimis, 3 kirčiuotes dviskiemeniu daiktavardžiu, palyginti su kitomis kirčiuotėmis, yra mažiausiai (apie 6 %).

Iš surinktu pavyzdžių matyti, jog vyrauja tos pacios šaknies priegaidės akcentinės paradigmos - 3 ir 1 (išlaikomas akutas):

skrsostas 3 (DŽ¹) - *skrsostas* 3, ***skrsostas* 1** (DŽ²);

niaura 3 (DŽ¹) - *niaura* 3 (DŽ²) - *niaura* 3, ***niura* 1** (DŽ³).

VLKK¹¹ šiu žodžiu akcentinius variantus siulo sukeisti vietomis, pagrindiniais laikyti visada pastovu šaknies kirti turincias formas *skrsostas* 1 ir *niura* 1.

Kartais stebint ir vieno žodžio kirčiavimo raida, matyti ivairiakrypciu pokyciu. Naujojo varianto atsiradimas gali buti tik vienas iš keliu konkretaus dviskiemenio daiktavardžio kaitos etapu:

grklas 3 (DŽ¹) - ***grklas* 1**, *grklas* 3 (DŽ²) - *grklas* 1 (DŽ³);

rso?as 3 (DŽ¹) - ***rso?as* 1**, *rso?as* 3 (DŽ²) - *rso?as* 1 (DŽ³).

DŽ² (1972 m.) iteisinamas dvejopas šiu žodžiu kirčiavimas, taciau pagrindiniu teikiamas naujasis variantas, o ne DŽ¹ (1954 m.) užfiksuota norma, kuri dar kitame leidime (DŽ³) išvis išnyksta. Taigi nuo 1993-iuju isigali tik vienaip kirčiuojamos formos (*grklas* 1, *rso?as* 1).

Rastas vienas atvejis, kai žodžio kirčiuote kinta kartu su šaknies priegaide, iteisinami variantai ir su akutu, ir su cirkumfleksu:

vėrgas 3 (DŽ¹) - *vėrgas* 3, ***ve »rgas* 4** (DŽ²);

verge (?) 3 (DŽ¹) - *vėrge* 1, ***ve »ge* 2** (DŽ²).

Moteriškosios gimines daiktavardžio *verge* kirčiavimas pirmame DŽ leidime nurodytas neaiškiai: *vėrgas*, -e 3. Išeitu, jog ir vyriškosios, ir moteriškosios gimines žodžiai turetu buti kirčiuojami pagal 3 akcentine paradigma. Taciau tada moteriškosios gimines daiktavardžio vienaskaitos vardininko galuneje turetu buti kirčiuotas balsis *e* (*vergr* 3). Tai, kad DŽ¹ ši forma pateikiama be kircio ženklo, galima aiškinti dvejopai. Pirmia, tai galima laikyti korekturos klaida: kircio ženklas tiesiog pražiuretas. Antra, gali buti, kad DŽ¹ šio daiktavardžio kirčiuote nurodyta klaidingai. Taip manyti leistu tai, kad kituose DŽ leidimuose šis moteriškosios gimines žodis kirčiuojamas arba pagal 1 (pagrindinis variantas), arba pagal 2 (šalutinis variantas) akcentine paradigma. Taigi ne viename leidinyje kirčiavimo forma *vergr* 3 daugiau nepamineta.

Ketvirtosios kirčiuotes žodžiu papildymas naujuoju akcentiniu variantu. Pastebeta, jog dažniausiai linke varijuoti 2 ir 4 akcentiniu paradigmu žodžiai, kitaip tariant, dominuoja 2/4 (13 pavyzdžiu) arba 4/2 tipo (15 atveju) akcentiniai variantai (atvejai, kai 2 kirčiuotes žodžiu kirčiavimas papildomas 4 akcentine paradigma, jau aptarti).

Paprasciausias yra toks kaitos modelis, kai prie ankstesnes normos antruoju (šalutiniu) pridedamas kitas kirčiavimo variantas (6 pavyzdžiai), pvz.:

llbos 4 (DŽ¹) - *llbos* 4 (DŽ²) - *llbos* 4, ***llbos* 2** (DŽ³);

renta 4 (DŽ¹) - *renta* 4 (DŽ²) - 2 *renta* 4, ***renta 2*** (DŽ³);

kriauklr 4 (DŽ¹) - *kriauklr* 4 (DŽ²) - *kriauklr* 4, ***kria?kle 2*** (DŽ³) - *kriauklr* 4, ***kriiukle 1*** (VLKK)¹².

Pirmaisiais dviem atvejais greta oksitoninio kirčiavimo iteisinamas ir baritoninis, šaknies ilgumas ir priegaide nekinta.

Del žodžio ***kriaukle*** „1. moliuskas. 2. *zool.* moliusku ir kai kuriu kitu gyvunu išorinis apsauginis skeletas. 3. ornamento motyvas, puošiamas lapais ir žiedais. 4. vidaus kanalizacijos plautuve, praustuve ar unitazas“ kirčiavimo normos kyła daugiau problemu. Naujausiame „Dabartines lietuviu kalbos žodyne“, išėjusiame 2003 m. kompaktines plokšteles pavidalu (DŽ^{sc}), paliekama ankstesne leksemos ***kriaukle*** kirčiavimo norma (*kriauklr* 4, *kria?kle* 2), taciau VLKK rekomenduojama šio žodžio kirčiavima tikslinti, t.y. šalutine lyti *kria?kle* 2 keisti kitu kirčiavimo variantu ***kriiukle 1*** (*kriauklr* 4, *kriiukle* 1). Toks variantas šnekamojoje kalboje iprastesnis ir yra gana placiai vartojamas, todėl DŽ sudarytojams vertetu atsižvelgti i ši Komisijos siulyma, kad teikiamos normos nebutu tik knyginės, labai nutolusios nuo realios šnekamosios kalbos situacijos.

Keturiu žodžiu kirčiavimo kaita rodo, kad naujasis variantas iškart gali buti iteisinamas pagrindine kirčiavimo norma. Pirminis kirčiavimas pateikiamas greta jo tik kaip šalutinis. Taigi prestižineje bendrineje kalboje reiketu laikytis šakninio šiu leksiniu vienetu kirčiavimo:

gužta 4 (DŽ¹) - ***gužta 2***, *gužta* 4 (DŽ²);

pluta 4 (DŽ

¹⁾ - ***pluta 2***, *pluta* 4 (DŽ²);

styga 4 (DŽ¹) - ***styga 2***, *styga* 4 (DŽ²);

?cpas 4 (DŽ¹) - ***?cpas 2***, *?cpas* 4 (DŽ²).

Kartais net vieno konkretaus dviskiemenio daiktavardžio kirčiavimo normos kinta nevienodai, ivairiomis kryptimis. Kad kalbos norminimas yra nuolatinis, sudetingas procesas, gerai matyti iš tokiu pavyzdžiu:

1 *trckas* 4 (DŽ¹) - 1 *trckas* 4, ***trckas 2*** (DŽ²) - 1 ***trckas 2***, *trckas* 4 (DŽ³);

kreivr 4 (DŽ¹) - ***kre?ve 2*** (DŽ²) - ***kreivr 4***, ***kre?ve 2*** (DŽ³);

mentr 4 (DŽ¹) - *mente* 2, *mentr* 4 (DŽ²) - *mentr* 4, *mente* 2 (DŽ³);

?*cmas* 4 (DŽ¹) - ?*cmas* 2, ?*cmas* 4 (DŽ²) - ?*cmas* 4, ?*cmas* 2 (DŽ³).

Žodžio *trakas* reikšmėmis „1. pakilesne miško pieva, aikšte. 2. iškiršta ar išdegusi miško vieta. 3. po medžių vainikais augantys medeliai, krumai. 4. pakilesnes vietas (ne pelkiu) šienas“ kirčiavimo raida galima aprašyti taip: greta vienintele teikiamos pirmojo DŽ leidimo šio žodžio kirčiavimo normos 4 kirčiuote antrajame leidime iteisinamas šalutinis variantas, t.y. kirčiavimas pagal 2 kirčiuote. DŽ³ šis akcentinis variantas tampa pagrindiniu, i antrąją vietą nustumdamas 1954 m. iteisinta pirmine normine lyti.

Daiktavardžio *kreive* „mat. kreivoji linija“ kirčiavimo norma DŽ², palyginti su pirmuoju DŽ leidimu, visiškai pakeista. Iš 4 kirčiuotes (galuninis kirčiavimas) pereinama į 2 (šakninis kirčiavimas). DŽ³ šio žodžio norma vėl tikslinama, iteisinamas dvejetainis kirčiavimas: pirmuoju teikiamas senasis (DŽ¹) variantas, antruoju - DŽ² vienintele norma. Taigi grįžtama prie autentiško, tik papildyto kirčiavimo.

Žodžiu *mente* ir *šamas* kirčiavimo raida dar kitokia, ji susijusi ne tik su naujojo varianto isitvirtinimu, bet ir su variantu pirmumo pasikeitimu. DŽ¹ iteisinta norma (*mentr* 4; ?*cmas* 4) DŽ² pateikiama antruoju variantu, o naujoji akcentinė gretimine forma iškart tampa pagrindine (*mente* 2, *mentr* 4; ?*cmas* 2, ?*cmas* 4). Treciajame DŽ leidime šios kirčiavimo gretybės sukeičiamos vietomis, t.y. pasikeičia jų pirmumas (*mentr* 4, *mente* 2; ?*cmas* 4, ?*cmas* 2).

Rastas tik vienas pavyzdys, kai pagal 4 akcentinę paradigmą kirčiuojamas žodis papildomas antriniu 1 kirčiuotes variantu:

spanda 4 „ryt. senoviško žaginio ramstis; spyrys“ (DŽ¹) - *spanda* 4 (DŽ²) - *spanda* 4, *spinda* 1 (DŽ³).

Šiuo atveju varijuojama ne tik skirtingos kirčiuotes, skirtingi kirčiavimo tipai (oksoninis ir baritoninis), bet ir priegaidės (plg. *spanda* 4 ir *spind* 1).

Išanalizavus dviskiemenių daiktavardžių papildymą **antraisiais akcentiniais variantais**, pagrindinius dalykus galima apibendrinti taip:

1. Vyrauja šakninio-galuninio kirčiavimo variantai (38 atvejai iš 53):
  - a) greta galuninio kirčiavimo atsiranda šakninio kirčiavimo variantas (20 pavyzdžių);
  - b) šakninis kirčiavimas papildomas galuninio kirčiavimo variantu (18 pavyzdžių).
2. Dažniausiai varijuojama antrosios ir ketvirtosios akcentinių paradigmų žodžiai (27 pavyzdžiai).
3. Visiškai nebudingas antrosios ir trečiosios kirčiuočių varijavimas (nerasta nė vieno atvejo).
4. Dažniau variantiškai vartojami tos pačios priegaidės žodžiai (33 atvejai).

3. Autentiškas žodžių kirčiavimas

Esama tokiu kirčiavimo pokyčiu, kai pirmine kirčiavimo norma kuri laika perkeliama į antrąją vietą arba visai neteikiama vartoti, o po kurio laiko ji vėl iteisinama. Tokie žodžiai, kuriu kirčiavimo norma tai kito, tai vėl grįžo prie pirminės (iteisintos DŽ¹) formos, laikytini autentiško kirčiavimo lytimis.

Esminiu kiekvienos kalbos požymiu galima laikyti sistemos stabilumą, arba pastovumą, į kuri būtina atsižvelgti kodifikuojant ir bendrines kalbos kirčiavimą. Tai akcentuojama ivairiu mokslininku darbuose (žr. Girdenis ir Pupkis, 1985; Pakerys, 1975; Mikulienė, 1995).

Keisdami vieno ar kito kalbinio vieneto kirčiavimo normą, kalbininkai paiso autentiško, arba pirminio, kirčiavimo, kitaip tariant, kreipia dėmesį į tradiciją. Žodžių autentiškumą A. Pakerys (1975, p. 26) vadina ne tik kirčiavimo, bet ir apskritai kalbos normų kertiniu akmeniu.

Atskira surinktos tyrimo medžiagos grupė sudaro tokie dviskiemeniai žodžiai, kuriu kirčiavimas, nors ir buvo keistas, dabar vėl teikiamas autentiškas, t.y. toks, koks buvo užfiksuotas pirmajame „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidime (1954 m.).

Nemažai buvo ir vis dar yra svarstoma dėl tradiciškai **pirmąją akcentinę paradigmą** kirčiuojamų žodžių *kliutis*, *lešos*, *proga*, *rušis*, *siela* kirčiavimo normos teikimo. Šnekamojoje kalboje pastebimas polinkis šiuos žodžius kirčiuoti pagal ketvirtąją kirčiavimo paradigmą (bendrines kalbos kodifikacijos ir realios normos, t.y. vartosenos, neatitikimas). Ši prieštaravimą bandyta išspręsti taip: antrajame DŽ leidime (1972 m.) buvo iteisintas dvejopas šiuo leksiniu vienetu kirčiavimas, greta senovinio šakninio kirčiavimo pateiktas galūninis kirčiavimas:

próga 1 (DŽ¹) - *próga* 1, ***proga*** 4 (DŽ²) - *próga* 1 (DŽ³);

skela 1 (DŽ¹) - *skela* 1, ***siela*** 4 (DŽ²) - *skela* 1 (DŽ³);

løšos 1 (DŽ¹) - *løšos* 1, ***lršos*** 4 (DŽ²) - *løšos* 1 (DŽ³);

kliætis 1 (DŽ¹) - *kliætis* 1, ***kliutgs*** 4 (DŽ²) - *kliætis* 1 (DŽ³);

ræšis 1 (DŽ¹) - *ræšis* 1, ***rušgs*** 4 (DŽ²) - *ræšis* 1 (DŽ³).

Taciau tokiu DŽ² rengeju sprendimu buvo suabejota. Sulaukta nemažai mokslininkų demesio. Kalbininkai A. Pakerys (1975), K. Kuzavinis (1981) ir kt. pateikė argumentu, pagrindžiančiu nuomone, jog tokie antrieji variantai *proga* 4, *siela* 4, *lršos* 4, *kliutgs* 4, *rušgs* 4 negali būti laikomi bendrines kalbos lestinomis gretiminėmis lytimis.

K. Kuzavinio (1981, p. 7) teigimu, isigalejes priešaginiu vediniu *próginis*, *ræšinis* kirčiavimas rodo sistemini jų ryšį su pamatiniais žodžiais *próga* ir *ræšis* (patvirtina jų autentiška kirti) ir atmeta gretimines formas *proga* 4, *rušgs* 4, nes toks kirčiavimas nepatvirtintas vediniu *proggnis, *rušgnis. Taigi toks normos išpletimas ketvirtąją kirčiuote, kaip teigia A. Pakerys (1975, p. 25-26), visu pirma pažeidžia autentiškumą (šio kriterijaus paise ne tik K. Buga, bet ir P. Skardžius, A. Salys, J. Balcikonis

bei kiti žinomi lietuvių kalbininkai). Be to, A. Pakerio nuomone, nebelieka pagrindo drausti ir kitų žodžių išskraipymu, pvz.: *aikšt* 3 ir *iik?te* 1; *zda* 1 ir *yda* 4; *nsoma* 1 ir *nuoma* 4; *ra?de* 2 ir *raidr* 4. Iteisinus šalutinius ketvirtosios kirčiuotes variantus, jau reikia leisti dvejopai kirčiuoti ir šiu žodžių vedinius (pvz., *prógoms* 1 - *próginis*, -e 1 ir *progóms* 4 - *proggnis*, -e 2).

Kadangi kirčiavimo gretybės *proga* 4, *siela* 4, *lšos* 4, *kliutgs* 4, *rušgs* 4 (silpnosios šaknys) prieštarauja bendrines kalbos sistemai ir pažeidžia normų stabilumą, jos, šiu kalbininkų nuomone, negali būti teikiamos norminėmis greta autentiško tvirtapradžio kirčiavimo *próga* 1, *skela* 1, *lšos* 1, *kliætis* 1, *ræšis* 1 (stipriosios šaknys).

Po dvidešimt vienerių metų, 1993-iaisiais, išėjusio DŽ³ leidimo sudarytojais atsižvelgė į minetus kalbininkų argumentus, todėl čia šiu kalbiniu vienetu galutinio kirčiavimo (4 kirčiuote) variantai išbraukti. Vėl teikiamas autentiškas, t. y. senasis, paveldėtasis, žodžių *kliutis*, *lešos*, *proga*, *rušis*, *siela* kirčiavimas 1 akcentine paradigma. Tokia šiu žodžių kirčiavimo norma teikiama ir DŽ⁴, ir naujausiame DŽ^{5e}.

Taciau Valstybinė lietuvių kalbos komisija¹³, atsižvelgdama ne tik į bendrines lietuvių kalbos kirčiavimo normų tradicijas, bet ir į šnekamosios kalbos polinkius, dar kartą teikia svarstyti dviskiemenių daiktavardžių *proga*, *lešos*, *kliutis*, *rušis* kirčiavimą. Komisijos rekomendacijose siuloma greta autentiško kirčiavimo tvirtaprades šaknies lyčių pridėti šalutinius (antruosius) tvirtagales šaknies priegaidės variantus, kitaip tariant, sugražinti 1972 m. DŽ leidime iteisintas skirtingo kirčiavimo tipo ir skirtingu priegaidžių akcentines gretybės *próga* 1, *proga* 4; *lšos* 1, *lšos* 4; *ræšis*

1, *rušgs* 4; *kliætis* 1, *kliutgs* 4. Toki VLKK siulyma, matyt, lemia gyvosios kalbos vartosenos tendencijos. Kaip teigia V. Lazauskaite (1997, p. 112), galutinis kirčiavimas šalia senovinio šakninio kirčiavimo pastebimas ir tarmėse. Taigi aptariamų žodžių kirčiavimas ivairuoja ne tik viešojoje kalboje, bet ir tarmėse.

Realiu kalbos vartosenos polinkiu, žinoma, negalima nepaisyti, taciau, kaip jau buvo minėta, labai svarbus ir sistemiškumo kriterijus (skatinimas atsižvelgti į nusistovėjusi šiu dviskiemenių daiktavardžių vedinių kirčiavimą). Tuo aspektu aptariamąsias akcentines gretybės nėra lygiavertės. Todėl žodynuose, jei vis dėlto bus pritarta dvejopo šiu kalbiniu vienetu kirčiavimo itesinimui, „butinai i pirma vieta detini pastovaus (t.y. senojo šakninio) kirčiavimo variantai“ (Lazauskaite, 1997, p. 114).

Palyginus skirtingu „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimu medžiaga, išryškėjo dar viena su

kirciavimo norminimu susijusi problema - nenuoseklumas. Reiketu sutikti su V. Vitkausko (1988, p. 4) teiginiu, jog lietuviu kalbos kirciavimas gerokai svyruoja, nera visai stabilus.

DŽ pastebetas nevienodas panašaus tipo žodžių kirciavimo traktavimas. 1954 metu DŽ leidime jau minėti leksiniai vienetai *kliutis, lešos, proga, rušis, siela* norma teikiami tik kaip pastovaus kirciavimo lytys, o leksiniu vienetu *audra, skarda* vartojimo norma iškart užrašoma dviem variantais:

iudra 1, *audra* 4 (DŽ¹) - ***audra 4, iudra 1*** (DŽ²) - *iudra* 1, *audra* 4 (DŽ³);
skirda 1, *skarda* 4 (DŽ¹) - ***skarda 4, skirda 1*** (DŽ²).

Norminemis laikomos ir baritoninio (pirmoji kirciuote), ir oksitoninio (ketvirtoji kirciuote) kirciavimo lytys. Greta teikiami tvirtaprades (*iudr^l* 1 ir *skird^l* 1) ir tvirtagales (*a[?]dra* 4 ir *ska[?]da* 4) šaknies priegaidžių variantai. 1972-ųjų DŽ leidime šios gretybes sukeičiamos vietomis. Žodyno ivade (DŽ², p. XX) nurodoma, jog i pirma vieta šiame leidinyje dedamas bendrineje kalboje iprastesnis kirciavimo variantas, neatsižvelgiant i jo senuma. Vadinasi, jau tada buvo pastebetas polinkis kirciuoti šiuos žodžius ketvirtąja akcentine paradigma.

Treciajame DŽ leidime (1993 m.) grįžtama prie senojo, t.y. DŽ¹ iteisinto, žodžio *audra* kirciavimo (variantai dar karta sukeisti vietomis): *iudra* 1, *audra* 4. Tokia kirciavimo norma teikiama ir vėlesniuose DŽ leidimuose. VLKK¹⁴ norminius DŽ užfiksuotus variantus *iudra* 1, *audra* 4 siulo sukeisti vietomis ir norma teikti *audra* 4, *iudra* 1 (grįžtama prie 1972 m. DŽ² leidime pateikto šio žodžio kirciavimo). Šakni *audr-* ir DŽ renejai, ir VLKK pripažista kirciavimo požyriui esant variantiška - bendrinei kalbai teiktina tiek stiprioji tvirtaprade, tiek silpnoji tvirtagale (Stundžia, 1996, p. 45), skiriasi ju nuomone tik del variantu pirmumo pateikimo.

Komisijos siulyma pagrindiniu teikti varianta *audra* 4 veikiausiai galima pavadinti reakcija i šnekamosios kalbos polinkius. Kitaip tariant, atkreipiamas demesys i tai, jog „norminiai, ilgai teikti bk. šakninio kirciavimo variantai *iudra, óda, próga, ræšis, skela* stumiami iš vartosenos isigalinciu galuninio kirciavimo daiktavardžiu *audra, oda, proga, rušgs, siela*“ (Lazauskaite, 1997, p. 113).

Dera pastebėti, jog K. Kuzavinio ir B. Savukyno „Lietuviu vardu kilmes žodyne“ (2003, p. 62) moters vardas *Iudra* 1 teikiamas tik kaip pastovaus kirciavimo asmenvardis. Greta šio tikrinio daiktavardžio nurodyta bendrinio dviskiemenio daiktavardžio forma *iudra* 1, iš kurios šis vardas ir yra padarytas. Asmenvardis *Iudra* yra išlaikes autentiška, senaji, bendrinio daiktavardžio *iudra* kirciavima (velesnis galuninio kirciavimo žodis *audra* isitvirtinusio asmenvardžio, matyt, nebespejo paveikti).

Kalbinio vieneto *skarda* kirciavimo kaita taip pat susijusi su **variantu pirmumo pasikeitimu** (DŽ²), taciau prie autentiško kirciavimo negrįžtama:

skirda 1, *skarda* 4 (DŽ¹) - ***skarda 4, skirda 1*** (DŽ²).

Valstybinės lietuviu kalbos komisijos 2003 m. gegužės 29 d. (Nr. K-2) rekomendacijose siuloma palikti tik pagrindine kirciavimo lyti ***skarda 4***. Siulymui atsisakyti šalutinio šio žodžio kirciavimo varianto

skirda 1 reiketu pritarti, nes ši akcentine gretybe nebudinga dabartinei šnekamajai kalbai.

Dviem norminiais akcentiniais variantais pirmajame DŽ leidime (1954 m.) duodamas ir paprastasis dviskiemenis moteriškosios gimines daiktavardis *deive*:

de?ve 2, *deivɾ* 4 (DŽ²) - ***deivɾ* 4, *de?ve* 2** (DŽ²) - *de?ve* 2, *deivɾ* 4 (DŽ³).

Greta teikiami šakninio ir galuninio kirčiavimo tvirtagales šaknies priegaidės variantai *de?ve* 2 (stiprioji šaknis) ir *deivɾ* 4 (silpnoji šaknis). 1972 m. DŽ leidime akcentines gretybes keičiamos vietomis (variantu pirmumo pasikeitimas): pagrindiniu kirčiavimo variantu teikiama ketvirtosios akcentinės paradigmos lytis *deivɾ* 4, o antrosios kirčiuotės gretimine forma *de?ve* 2 nurodoma tik kaip šalutinė kirčiavimo gretybe. Treciajame DŽ leidime (1993 m.) variantai dar karta keičiami vietomis. Iteisinamas pirminis žodžio *deive* kirčiavimas, t.y. grįžtama prie pirmajame DŽ leidime teiktu akcentiniu gretybiu *de?ve* 2, *deivɾ* 4. Vis dėlto dvejopo šio žodžio kirčiavimo ateiptyje būtų galima atsisakyti. Pastebima tendencija ši žodi kirčiuoti antrą kirčiuotę *de?ve* 2. Atsisakyti antrojo varianto *deivɾ* 4 siūlo ir VLKK¹⁵.

Nenusistovėjusi bendrineje kalboje yra ir dviskiemenio galunes *-as* vedinio *aidas* „girdimas garso atsikartojimas (miške, saleje ir pan.), skardas, atbalsis“ (DŽ^{5c}) kirčiavimo norma. Dvejopai kirčiuojamas ir pats dviskiemenis daiktavardis *aidas*, ir jo pamatinio veiksmažodžio *aidėti* forma *aidi*: *a?di* ir *iidi* (DŽ^{5c}). Išėitu, kad taip derinamos daiktavardžio ir veiksmažodžio priegaidės, kitaip tariant, bandoma išlaikyti pamatinio žodžio akuta *iidas* (: *iidi*) ir cirkumfleksa *a?das* (: *a?di*):

iidas 3, *a?das* 4 (DŽ¹) - ***a?das* 4, *iidas* 3** (DŽ²) - 1 *iidas* 3, *a?das* 4 (DŽ³).

Greta teikiami to paties, t.y. oksitoninio, kirčiavimo tipo, skirtingu priegaidžių akcentiniai variantai. Pagrindine kirčiavimo lytimi nurodoma 3 kirčiuotės forma *iidas* 3, antruoju teikiamas 4 kirčiuotės žodis *a?das* 4. 1972 m. DŽ leidime variantai sukeičiami vietomis (*a?das* 4, *iidas* 3), tačiau jau kitame, 1993-ųjų, leidime grįžtama prie senosios variantu pateikimo tvarkos, DŽ¹ iteisintu gretiminiu lyčiu *iidas* 3, *a?das* 4. Tačiau ateityje reiketu apsvarstyti, ar vis dar tikslinga kodifikuoti antrą kirčiavimo normą *a?das* 4. Galbut bendrines kalbos normine lytimi užtektu teikti šnekamojoje kalboje iprastesne, realiai egzistuojancia, isivirtinusia norma *iidas* 3. Tuo labiau, kad šis žodis antrą reikšmę DŽ dabar kirčiuojamas tik trečiaja akcentine paradigma - 2 *iidas* „*tarm.* triukšmas“ 3.

Reti su **balsiu kiekybes kaita** susiję dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo pasikeitimo atvejai, pvz.:

d?šrius „šnek. kas mėgsta dešras valgyti“ 2 (DŽ¹) - ***dc?rius* 2** (DŽ²) - *d?šrius* 2 (DŽ³);

šl?pe „ryt. šliure“ 2 (DŽ¹) - ***?lcpes* 2** (DŽ²) - *šl?pe* 2 (DŽ³).

Kaip teigia A. Pakerys (1994, p. 224), galunes *-ius* vediniai bendrineje kalboje dažniausiai priklauso antrajai kirčiuotei, pvz.: *ska?cius* (: *skaitzti*, *ska?to*, *ska?te* „skaiciuoti“), *kn?gius*, *-e* (: *knyga*, *kn?ga*), *stgklius* (: *stgklas*) ir t.t. Antrosios kirčiavimo paradigmos yra ir galunes *-ius* vedinys *dešrius* iš daiktavardžio *dešra* (: *de?ra*, *d?šra*). Šis retas šnekamosios kalbos dviskiemenis daiktavardis *d?šrius*

išlaiko pamatinio žodžio *dešra* (: *d?šra*) šaknies padetinio ilgumo balsi [e?]. 1972 m. išėjusiame DŽ leidime iteisintos tarminės lyties su trumpuoju-neitemptuoju balsiu [e] *dc?rius* 2 teikimas norma neatrodo motyvuotas, todėl 1993m. DŽ leidime grįžtama prie pirminio, natūralaus šio žodžio kirčiavimo *d?šrius* 2.

Rytų aukštaičių žodžio *šlepe*, vartojamo vietoj bendrineje kalboje įprasto žodžio *šlepete*, kirčiavimo norma taip pat karta buvo tikslinta. 1972 m. DŽ leidime vietoj ankstesnės norminės lyties *šl?pe* 2 (šio žodžio kirčiuota skiemens pagrinda sudaro padetinio ilgumo balsis [e?]) teikiama šio dviskiemenio daiktavardžio daugiskaitos forma su pakitusio ilgumo šaknies balsiu *?lcpes* 2. Tačiau bendrineje kalboje kirčiuotas trumpasis-neitemptasis balsis [e] vartojamas tik tam tikrais atvejais (žr. Pakerys, 2003, p. 31-32). Tokioje lietuviškųjų dviskiemenių daiktavardžių pozicijoje (*šlepes* arba *šlepe*) įprastas padetinio ilgumo balsis [e?], pvz.: *pr?ke*, *ž?me*, *?gle*, *k?ke*; *m?nas*, *m?tai*... (plg. svetimos kilmės žodžiu trumpąji šaknies balsi [e]: *cpas*, *mctras*, *ccchas*...). Taigi kirčiavimo lyti *?lcpes* 2 veikiau galima laikyti ne bendrines kalbos, o tarmės reiškiniu. Treciajame DŽ leidime šio varianto atsisakoma, grįžtama prie įprastos pirminės kirčiavimo normos *šl?pe* 2.

Ne visu dviskiemenių daiktavardžių ir **ketvirtoji kirčiuote** dabartinėje lietuvių bendrineje kalboje iš karto tapo norma, pvz.:

2 *rangas* 4 (DŽ¹) - 2 ***rangas*** 2 (DŽ²) - *ranga?* 4 (DŽ³);

šliužr 4 (DŽ¹) - *šliužr* 4, ***šliæže*** 1 (DŽ²) - *šliužr* 4 (DŽ³);

taurr 4 (DŽ¹) - ***taurr*** 4, 2 (?) (DŽ²) - *taurr* 4 (DŽ³).

Dviskiemenio galunes *-as* vedinio ***rangai*** (arba ankstesne forma *rangas*) „*etnogr. merginų galvos papuošalas iš kaspinų*“ (DŽ^{5c}) kirčiavimo norma ne visada buvo ketvirtoji akcentine paradigma. Antrajame DŽ leidime šis žodis kirčiuotas antrąja kirčiuote. Vietoj galūninio kirčiavimo tipo (4 kirčiuote) iteisintas šakninis kirčiavimas (2 kirčiuote). Tačiau DŽ³ nuspresta grįžti prie pirmajame DŽ leidime kodifikuotos ketvirtąja akcentine paradigma kirčiuojamos norminės lyties (pakeista tik žodžio forma: vietoj vienaskaitos lyties *rangas*

ABC Amber Text Converter Trial version

Please register to remove this banner.

<http://www.thebeatlesforever.com/processtext/abctxt.html>

4 teikiama daugiskaitos lytis *ranga?* 4).

Dviskiemenis galūnines darybos daiktavardis *šliuže* „1. šliaužimo pedsakas, bryde. 2. itaisas,

pavažele, ant kurios kas šliaužia“ (DŽ^{5e}), DŽ¹ nurodytas kaip ketvirtosios kirciuotos galunes žodis *šliužr* 4, DŽ² papildomas antruoju, pastoviai šaknyje kirciuojamu variantu *šliæže* 1. Taciau vėliau bendrėje kalboje nutarta teikti tik viena iš šių gretiminių formų. DŽ³ atsisakoma pirmosios kirciuotos varianto *šliæže* 1. Tačiau nuo 1993 m. kodifikuotoje kalboje lieka tik kirciavimo lytis *šliužr* 4.

Tradiciskai pagal ketvirtąją kirciuotą kirciuojamas pirminis daiktavardis *taur* 1972 m. DŽ leidime taip pat papildytas antruoju kirciavimo variantu. Tik reikia paminėti, jog šiame DŽ leidime šaltinė žodžio *taure* kirciavimo norma pateikiama netiksliai: greta pirmosios kirciavimo lyties nurodoma tik antrojo varianto kirciuotė - *taur* 4, 2. Tačiau šio tipo žodžių ketvirtosios ir antrosios kirciuotės vienaskaitos vardininko kircio vieta nesutampa. Todėl turėtų būti kirciuojama ne *taur* 2, o *ta?re* 2 (antrosios kirciuotos daiktavardžio, išskyrus žodžius su galune *-a*, vienaskaitos vardininko galune nekirciuojama). DŽ³ normine šio žodžio lytis vėl keičiama. Nusprendžiama bendrėje kalboje atsisakyti baritoninio kirciavimo varianto *ta?re* 2 ir vartoti tik ketvirtosios kirciuotos lytį *taur* 4. Tačiau dabartinėje šnekamojoje kalboje žodyno rengeju išbrauktasis kirciavimo variantas *ta?re* 2 yra itin paplites. Todėl rengiant kitą DŽ leidimą reikėtų pagalvoti ir apie šios placiai vartojamos gretimines normas *ta?re* 2 kodifikavimą (plg. iteisinta dvejopa *de?ve* 2 ir *deiv* 4 kirciavimą). Tada, pasak A. Pirockino (1992, p. 7), „pasirodytu, kad mūsų žmonės iš tikrųjų ne taip blogai kirciuoja“.

Prie kai kurių dviskiemenių daiktavardžių kirciavimo variantų pažymėta jau pirmajame „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidime (pagrindiniu variantu teikiama ketvirtosios kirciuotos norma), pvz.:

gai?tgs 4, *ga?štis* 2 (DŽ¹) - ***ga?štis* 2, *gai?tgs* 4** (DŽ²) - *gai?tgs* 4, *ga?štis* 2 (DŽ³);
rušbas 4, *rlmbas* 3 (DŽ¹) - ***rlmbas* 3, *rušbas* 4** (DŽ²) - *rušbas* 4, *rlmbas* 3 (DŽ³).

Abu dviskiemenio priesagos *-tis* vedinio *gaištis* „laiko veltui leidimas“ (DŽ^{5e}) akcentiniai variantai išlaiko pamatinio veiksmažodžio *ga?šti* šaknies tvirtagale priegaide (*ga?šti* 2 ir *ga?šti* 4). Keičiasi DŽ leidimuose tik šių variantų pirmumo pateikimas. 1972-ųjų metų DŽ i pirmąją vietą dedamas šakninio kirciavimo variantas *ga?štis* 2, antrąją eina galūninio kirciavimo norma *gai?tgs* 4. Kitame (1993 m.) DŽ leidime šio kirciavimo gretybės sukeičiamos vietomis. Kalbos vartotojams vėl teikiamas 1954 m. kirciavimas *gai?tgs* 4, *ga?štis* 2. Pirmuoju žodyne idetas kirciavimo variantas *gai?tgs* 4 atspindi bendrąją tokio tipo žodžių kirciavimo tendenciją: beveik visi dviskiemeniai priesagos *-tis* vediniai skiriami ketvirtajai kirciuotei (žr. Pakerys, 1994, p. 196). Todėl galima sakyti, kad toks kirciavimas būdingesnis šnekamajai kalbai.

Galunes *-as* vedini *rumbas* „1. randas ar kircio žymė; po lužio sugijusio kaulo sustorejimas. 2. rantas, ikarpa, griovelis. 3. iškilęs ruožas, apvadas. 4. kelnis ar sijono juosmuo“ (DŽ^{5e}) bendrėje kalboje taip pat leidžiama kirciuoti dvejopai: ketvirtąją ir trečiąją akcentinėmis paradigmomis (*rušbas* 4, *rlmbas* 3). Greta teikiami skirtingi priegaidžiai, bet to paties, t.y. galūninio, kirciavimo variantai. 1972 m.

išleistame DŽ variantai teikiami jau kitokia tvarka, t.y. sukeičiami vietomis: *rlmbas* 3, *rušbas* 4. Taciau toks šio žodžio kirčiavimas 1993-iju leidime vel tikslinamas. Variantai dar karta sukeičiami vietomis, kitaip tariant, grįžtama prie pirmajame DŽ leidime kodifikuotos normos *rušbas* 4, *rlmbas* 3. Taciau svarstymai dėl šio kalbinio vieneto kirčiavimo bendrineje kalboje vyksta ir dabar. VLKK¹⁶ siulo atsisakyti šalutines kirčiavimo gretybes *rlmbas* 3 ir bendrinei kalbai teikti tik normine kirčiavimo lyti *rušbas* 4.

Ivairiakrypte yra pirminio (paprastojo) dviskiemenio daiktavardžio *guoba* kirčiavimo raida:

guoba 4 (DŽ¹) - *guoba* 4, *gsoba* 1 (DŽ²) - *gsoba* 1, *guoba* 4 (DŽ³).

1954 m. „Dabartines lietuvių kalbos žodyne“ norma buvo laikoma tik ketvirtoji šio žodžio kirčiuote. Antrajame DŽ leidime prie galuminio kilnojamo kirčiavimo, tvirtagales šaknies lyties *guoba* 4 pridamas šakninio pastovaus kirčiavimo, tvirtaprades šaknies variantas *gsoba* 1. DŽ³, atsižvelgus į šnekamosios kalbos polinkius, šios kirčiavimo gretybes sukeičiamos vietomis: pagrindiniu isitvirtina DŽ² atsirades variantas *gsoba* 1. Dabartine DŽ kodifikuota kirčiavimo norma *gsoba* 1, *guoba* 4 Valstybine lietuvių kalbos komisija¹⁷ siulo tikslinti. Šnekamojoje kalboje jau tvirtai isigalejo pirmosios kirčiuotes variantas *gsoba* 1, todėl nebetikslinga bendrinei kalbai teikti gerokai retesne norma *guoba* 4. Taigi Komisijos siulymui atsisakyti šalutinio kirčiavimo varianto *guoba* 4 ir kodifikuoti tik normine lyti *gsoba* 1 reiketu pritarti.

2.4. Išbrauktieji variantai

Ne visu žodžiu kirčiavimo norma bendrineje šnekamojoje lietuvių kalboje nusistovi iš karto. Svyruojanti vieno ar kito kalbinio vieneto vartoseną lemia variantų buvimas ir norminamuosiuose žodynuose. Visiškai uždrausti kalbos sistemai neprieštaraujanciu norminiu lyčiu dvejopa kirčiavimas bendrineje kalboje nebutu tikslinga. Kaip teigia A. Girdenis ir A. Pupkis (1978), „iteisinti variantai yra kaip tik stabilumo garantija, nes leidžia ivairiems kalbos reiškiniams tam tikra laika svyruoti ir kisti esancios normos ir kodifikacijos remuose“. Ilgainiui žodžiu vartoseną nusistovi ir kai kurie kirčiavimo variantai iš kalbos išnyksta.

Kai kuriu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiuote bendrineje kalboje taip pat ne iš karto isitvirtino. Esama tokiu kalbiniu vienetu, kurie pirmuosiuose „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose kirčiuojami dvejopai, taciau veliau, atsižvelgus į šnekamosios kalbos polinkius, iteisinama tik viena kuri nors to žodžio normine lytis, kitaip tariant, vienas variantu iš kodifikuotos kalbos yra išbraukiamas.

Bendrineje kalboje abejota nustatant normine žodžiu *pampla*, *pinkles*, *nervas* kirčiavimo lyti. Kirčiavimas **pirmaja** šiu leksiniu vienetu **akcentine paradigma** isitvirtino tik velesniuose DŽ leidimuose:

pampla 2, *pimpla* 1 (DŽ¹) - *pimpla* 1 (DŽ²);

pgnkles 1, *pinkles* 2 (DŽ¹) - *pgnkles* 1 (DŽ²);

ncrvas 1, *ne»vas* 2 (DŽ¹) - *ncrvas* 1, *ne»vas* 2 (DŽ²) - *ncrvas* 1 (DŽ³).

Šnekamosios kalbos bendrosios giminės dviskiemenis priesagos *-la* vedinys *pampla* b. „šnek. pilvotas gyvulys ar žmogus“ (DŽ^{3e}) pirmajame DŽ leidime leidžiamas kirčiuoti dvejopai. Greta pateikiami šakninio, 2 ir 1 kirčiuociu, kirčiavimo variantai *pampla* 2, *pimpla* 1. Iteisinamos skirtingu šaknies priegaidžiū gretimines formas (*pašpla* 2 (cirkumfleksas) ir *pimpl^l* 1 (akutas)). DŽ² dvejopo šio žodžio kirčiavimo atsisakoma. Antrajame DŽ leidime išbraukiamas DŽ¹ pagrindiniu teiktas galuneje kirčiuotas variantas *pampla* 2 ir iteisinama normine lytis *pimpla* 1. Tokie su priesaga *-la* padaryti menkinamosios reikšmės asmenu pavadinimai bendrineje kalboje paprastai priklauso butent 1 kirčiuotei, pvz.: *šmøkla*, *stzpla*, *tlsla*, *vøpla*, *vzpla* (žr. Pakerys, 1994, p. 95).

Kodifikuojant priesagos *-kles* vedinio *pinkles* kirčiavimą, taip pat neišvengta svyravimu. 1954 m. DŽ leidime teikiama tokia šio žodžio vartojimo norma: *pgnkles* 1, *pinkles* 2. Antrajame žodyno leidime lieka tik pastovaus kirčiavimo lytis *pgnkles* 1, šalutinio varianto *pinkles* 2 atsisakoma. Dabartineje bendrineje kalboje vartojamas dviskiemenis daiktavardis *pgnkles* 1 yra išlaikęs pamatinio veiksmožodžio *pgnti* tvirtaprade šaknies priegaidę.

Problemiška yra tarptautiniu žodžiu *er* tipo dvigarsiu kirčiavimo kodifikacija. „Dabartines lietuvių kalbos žodyne“ tokie dvigarsiai paprastai žymimi kairiniu kircio ženklu, t.y. kirčiuojami tvirtapradiškai, ir yra skiriami 1 kirčiuotei, pvz.: *ferma* 1, *herbas* 1, *hercas* 1 ir pan.

Pirmąją akcentinę paradigmą dabar kirčiuojamas ir svetimų kilmės žodis *nervas*. Tačiau šio dviskiemenio kalbinio vieneto 1 kirčiuote ne iš karto tapo norma. 1954 ir 1972 m. DŽ leidimuose šis žodis užrašytas dviem šakninio kirčiavimo akcentiniais variantais *ncrvas* 1 ir *ne»vas* 2. Kodifikuojamos ir tvirtaprades, ir tvirtagales šaknies priegaidės kirčiavimo gretybės. Nuo 1993 m. formos su cirkumflesu atsisakoma. Žodyne lieka tik pastovaus kirčiavimo variantas *ncrvas* 1. Tačiau tokie šio ir panašiu žodžiu kodifikacijai pritaria ne visi.

Kai kurie kalbininkai yra isitikinė, jog tvirtaprade *er* tipo dvigarsiu priegaidę būtina keisti tvirtagale ir kirčiuoti šiuos tarptautinius žodžius ne pirmąją, o antrąją kirčiuote. A. Girdenis ir A. Pupkis (1985, p. 5) dabartinę tarptautiniu žodžiu *er* tipo dvigarsiu kirčiavimo kodifikaciją laiko silpniausia lietuvių bendrinės kalbos kodifikacijos grandimi, kurios nepatvirtina nei kalbos sistema, nei reali vartosena (šnekamojoje kalboje tokius žodžius linkstama kirčiuoti tvirtagališkai).

Tiesa, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijose¹⁸ siuloma grįžti prie dvejopo 1954 ir 1972 m. DŽ leidimuose užfiksuoto tarptautinio žodžio *nervas* kirčiavimo, kodifikuoti abi normines šio dviskiemenio daiktavardžio lytis *ncrvas* 1, *ne»vas* 2.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kodifikuojant tarptautinius tokio tipo žodžius nepaisoma nuoseklumo kriterijaus. P.vz., dviskiemeniai daiktavardžiai *ncrvas* 1, *herbas* 1 ir kt. DŽ dabar teikiami tik

kaip pastovaus kirčiavimo (1 kirčiuote) žodžiai, kalbinio vieneto *persai* norma nurodoma dviem variantais (*pcrsai* 1 ir *pe»sai* 2), o žodžiai *pe»las* 2, *se»bai* 2 bendrinei kalbai teikiami su tvirtagale šaknies priegaide (plg. panašaus tipo žodžius *centras* 2, *tešpas* 2 ir t.t.).

Normine paprastojo daiktavardžio *karšis* „karpiniu šeimos auksinio atspalvio dugnine vertinga žuvis“ (DŽ^{5e}) kirčiavimo lytis nustatyta kur kas paprasčiau:

ka»šis 2, *kar?gs* 4 (DŽ¹) - *ka»šis* 2, *kar?gs* 4 (DŽ²) - ***ka»šis* 2** (DŽ³).

Pirmajame ir antrajame DŽ leidimuose leista ši žodi kirčiuoti dvejopai. Iteisintos gretimines baritoninio (2 kirčiuote) ir oksitoninio (4 kirčiuote) kirčiavimo, tos pacios šaknies priegaidės (cirkumflekso) akcentiniu paradigmu lytis. 1993-iaisiais atsisakoma kirčiuotos galunes varianto *kar?gs* 4. Bendrinei kalbai teikiama tik **antrosios akcentines paradigmos** norma *ka»šis* 2.

Trecioji paprastojo daiktavardžio *žaltys* kirčiuote bendrineje kalboje isigalejo tik 1993 m. žodyno leidime:

žalt?s 3, *žalt?s* 4 (DŽ¹) - *žalt?s* 3, *žalt?s* 4 (DŽ²) - ***žalt?s* 3** (DŽ³).

Pirmuosiuose dviejuose DŽ leidimuose teikiamos oksitoninio kirčiavimo, skirtingu šaknies priegaidžiu (plg. *?ilti* 3 ir *ža?ti* 4) gretybės. Vėliau šalutinio ketvirtosios kirčiuotes varianto *žalt?s* 4 nusprendžiama atsisakyti. Isigali šnekamojoje kalboje plačiau vartojama tvirtapradės šaknies priegaidės lytis *žalt?s* 3 (*?alciims*, *?ilcius*).

Esama tokiu dviskiemeniu galunes darybos daiktavardžiu, kuriu kirčiavimas anksčiau buvo variantiškas, o dabar bendrineje kalboje teikiama juos kirčiuoti tik **ketvirtąja kirčiuote**, pvz.:

gaida 4, *giida* 1 (DŽ¹) - *gaida* 4, *giida* 1 (DŽ²) - ***gaida* 4** (DŽ³);

erdvr4, *érdve* 1 (DŽ¹) - *erdvr4*, *érdve* 1 (DŽ²) - ***erdvr4*** (DŽ³);

raizga? 4, *ra?zgai* 2 (DŽ¹) - ***raizga?* 4** (DŽ²);

va?zdas 4, *viizdas* 3 (DŽ¹) - *va?zdas* 4, *viizdas* 3 (DŽ²) - ***va?zdas* 4** (DŽ³).

DŽ¹ ir DŽ² galunes *-a* vedinys *gaida* ir galunes *-e* vedinys *erdve* kirčiuojami dvejopai. Greta teikiami galuninio (4 kirčiuote) ir šakninio (1 kirčiuote) kirčiavimo, tvirtagales (*ga?da* bei *e»dve*) ir tvirtapradės (*giid^l* ir *érdve*) šaknies priegaidžių variantai. DŽ³ antrąjį šaknyje kirčiuojamą variantu *giida*

1 ir *ėrdve* 1 pagrįstai atsisakyta. Paliekamos šnekamojoje bendrineje kalboje išgalejusios 4 kirčiuotos lytys *gaida* 4 ir *erdvɪ* 4.

Pirmajame žodyno leidime galunes *-as* vedinys *raizgai* „kilpos paukščiams ir žvereliams gaudyti, pinkles“ (DŽ^{5c}) taip pat buvo iteisintas kaip dvejojop kirčiavimo žodis. Bendrineje kalboje konkuravo ir galuneje (4 akcentine paradigma), ir šaknyje (2 akcentine paradigma) kirčiuojami cirkumfleksinės šaknies priegaidės variantai *raizga?* 4 ir *ra?zgai* 2. Po 18 metų išėjusiam DŽ² leidime normine šio žodžio lytis tikslinama. Antrojo kirčiuotos šaknies varianto *ra?zgai* 2 bendrinei kalbai nusprendžiama nebeteikti. Dabar leidžiama ši kalbini vieneta kirčiuoti tik ketvirtąją kirčiuotę *raizga?* 4¹⁹.

DŽ¹ ir DŽ² norma buvo laikomos ketvirtoji ir trečioji dviskiemenio galunes *-as* vedinio *vaizdas* kirčiuotos. Pirmuoju kirčiavimo variantu teikiama galuninio kirčiavimo, tvirtagales šaknies priegaidės lytis *va?zdas* 4, o šalutiniu - taip pat galuninio kirčiavimo, bet tvirtapradės šaknies priegaidės *viizdas* 3. Treciajame DŽ leidime lieka tik pirmoji šio žodžio kirčiavimo norma *va?zdas* 4. DŽ³ išbrauktoji gretybė *viizdas* 3 priklauso tiems ankstesniuose leidimuose iteisintiems variantams, „del kuriu pateikimo tikslingumo ne vieno kalbininko buvo suabejota“ (Malakauskas, 1996, p. 83).

Tokios pat kirčiavimo kaitos yra ir priesagos *-slas* vedinys *žaislas*:

ža?slas 4, *?iislas* 3 (DŽ¹) - *ža?slas* 4, *?iislas* 3 (DŽ²) - *ža?slas* 4 (DŽ³).

Idomu, kad dvejopai buvo kirčiuojamas ne tik vedinys *žaislas*, bet ir jo pamatinis žodis *žaišti*. Kaip pastebi A. Pakerys (1994, p. 202), „dviskiemenio daiktavardžio *žaislas* ir jo pamatinio veiksmažodžio *žaišti* kirčiavimo normos eina lygia greta“. Pirmuosiuose dviejuose DŽ leidimuose šie žodžiai kirčiuoti ir tvirtagališkai, ir tvirtapradžiškai: *ža?sti*, *?iisti* ir *ža?slas*, *?iislas*. Taigi abiem atvejais išlaikoma pamatinio žodžio priegaide. DŽ³ tvirtapradžiu *?iisti* ir *?iislas* atsisakoma, lieka tik tvirtagales šaknies *ža?sti* ir *ža?slas*. Dabartinėje lietuvių kalboje dviskiemenis daiktavardis *ža?slas* kirčiuojamas tik ketvirtąją kirčiuotę (kartais šnekamojoje kalboje pasitaiko šio žodžio iškraipymu, galbut tai lemia DŽ iteisintos normines fonetiškai panašaus pirminio daiktavardžio *vaistas* lytys *viistas* 1 ir *va?stas* 4).

2.5. Šaknies balsių kiekybės / kokybės kaita

Esama tokiu žodžiu, kuriu kirčiavimo pasikeitimas yra susijęs su balsių kiekybės / kokybės kaita. Tokiais atvejais kirčiavimo paradigma lieka ta pati, keičiasi kirčiuoto skiemenis ilgumas ir kirčio ženklas.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ rasta balsių [a], [e] ir [o] kiekybės kaitos pavyzdžiu. Visi šio tipo dviskiemeniai daiktavardžiai priklauso **antrajai kirčiuotei**.

Balsio [a] ilgumo kaita užfiksuota žodžiuose *spragšis* „zool. plokščias, pailgas šoklus vabalas, kuris paimtas judedamas spragsi“ (DŽ^{5c}) ir *kvakše* „žr. kvakse (šnek. perinti, kvaksinti višta, perekle)“

(DŽ^{5e}):

- (pirmajame DŽ leidime žodžio *spragšis* nera) - *sprag?is* 2 (DŽ²) - *sprcg?is* 2 (DŽ³);
kvck?e 2 (DŽ¹) - *kvak?e* 2 (DŽ²).

1972-uju DŽ leidime priesagos *-šis* vedinys *sprag?is* 2 perima pamatinio veiksmožodžio *spragteleti* (šis dviskiemenis daiktavardis *spragšis* gali būti padarytas ir iš išiktuko *spragt*) trumpąjį šaknies balsi [a]. Išlaikomas trumpojo skiemens kirtis, žymimas kairiniu kircio ženklų (graviu). Taciau bendrineje kalboje trumpasis-neitemptasis balsis [a] tokioje pozicijoje (*sprag?is*) paprastai nevartojamas (žr. Pakerys, 2003, p. 31-32). Turbut todėl 1993 m. DŽ leidime iteisinama bendrinei kalbai iprastesne lytis su padetinio ilgumo balsiu [a?] *sprcg?is* 2. Dabar, kaip pastebi A. Pakerys (1994, p. 137), suvienodintas žodžiu *sprag?is* ir jo varianto *sprck?is* (DŽ² šis žodis teikiamas iškart su tvirtagales priegaides padetinio ilgumo balsiu [a?]) bei *sprcg?e* šaknies balsiu ilgumas - *sprcg?is* 2.

Šnekamosios kalbos dviskiemenio daiktavardžio *kvakše* balsiu kiekybes kaita visiškai kitokios, priešingos krypties - iš pradžių, 1954-aisiais, normine kirciavimo lytis teikiama su ilguoju-itemptuoju balsiu [a?] (*kvck?e* 2), vėliau, 1972-aisiais, pereinama prie formos su trumpuoju-neitemptuoju [a] *kvak?e* 2. Iteisinamas pamatinio veiksmožodžio *kvakšeti* (*kvak?i*) arba išiktuko *kvak?t* trumpąjį skiemeni išlaikantis variantas *kvak?e* 2.

Skirtingai DŽ buvo teikta ir normine vietoj bendrineje kalboje dažnesnio, iprastesnio dviskiemenio daiktavardžio *š?škas* vartojamo žodžio *šeškus*²⁰ lytis (šaknies balsio [e] ilgumo kaita):

š?škus 2, *?e?kls* 4 (DŽ¹) - *?c?kus* 2, *?e?kls* 4 (DŽ²).

Abiejuose DŽ leidimuose leidžiama ši žodi kirciuoti dvejai. Greta teikiami šakninio ir galuninio kirciavimo tipu variantai. Galuneje kirciuota forma *?e?kls* 4 išlieka nepakitusi. Keiciasi pagrindines, šaknyje kirciuojamos gretybės *šeškus* pateikimas. Pirmajame DŽ leidime užrašytos formos *š?škus* 2 kirciuoto skiemens pagrindu eina tvirtagališkai tariamas ilgasis-itemptasis balsis [e?], antrajame leidime kirciuoto skiemens pagrindu sudaro trumpasis-neitemptasis balsis [e] (*?c?kus* 2). Kirciuotoje pozicijoje trumpasis balsis [e] (kaip ir trumpasis balsis [a]) bendrineje kalboje paprastai buna ilgas, t.y. kirciuotame skiemenyje jis pailgeja ir turi tvirtagale priegaide (pvz., *teta* - *t?tos*). Todėl varianto su padetinio ilgumo šaknies balsiu [e?] *š?škus* 2 (plg. *š?škas*) pakeitimas neiprastu bendrineje kalboje trumposios šaknies variantu *?c?kus* 2 atrodo keistokai. Tokia šaknies balsiu kiekybes kaita paaiškinti sunku.

Trumpoju-neitemptojo [o] ir ilgoju-itemptojo [o?] balsiu kaita pastebima svetimos kilmės žodžiuose *bosas* „JAV - partijos, profesines sąjungos vadovas; imones, istaigos šeimininkas, vadovas; šulas“ (DŽ^{5e}) ir *polis* „tech. strypas, ikaltas i žeme statiniui atremti, kalstas“ (DŽ^{5e}):

3 *bnsas* 2 (DŽ¹) - 3 *bōsas* 2 (DŽ²);

pnlis 2 (DŽ¹) - *pōlis* 2 (DŽ²).

Šio tipo kaita ypatinga, susijusi su skirtinga žodžių kilme. Lietuviškuose žodžiuose visada

vartojamas ilgasis-itemptasis balsis [o?] (netgi nekirciuotoje pozicijoje). Svetimos kilmes žodžiuose, išskyrus labiau prie lietuvių kalbos sistemos prisitaikiusius skolinius (žr. Pakerys, 2003, p. 30), tariamas trumpasis-neitemptasis [o]. Žodžiu *bōsas* ir *pōlis*²¹ kirciavimo raida rodo pakitusi šiu konkrečių žodžių traktavimą, t.y. šiu svetimos kilmes žodžių iteisinimas su lietuviškuoju ilguoju-itemptuoju balsiu [o?] suteikia jiems senųjų skolinių pozicija.

4. KLAIDINGAS KIRCIAVIMAS

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ neišvengta korektūros klaidų, riktu. Žodyno leidimuose pastebėta keliolika atvejų, kai dviskiemeniu daiktavardžiu kirciuote nurodyta klaidingai (kai kurie atvejai jau aptarti kituose skyriuose; PRIEDUOSE prie tokių žodžių rašomas klaustukas).

Klaidingai pirmajai kirciuotei priskirti dviskiemeniai daiktavardžiai.

uma „ryt. staigumas, skubumas, umumas“ **1** (DŽ¹) - pirmosios akcentinės paradigmos žodžiai nepaklūsta ne vienai praktinei taisyklei, todėl ne viena linksnio forma negali būti kirciuojama galuneje²². Antrajame DŽ leidime ši klaida ištaisyta - galuneje kirciuota forma *uma* nurodoma kaip ketvirtosios kirciavimo paradigmos žodis **uma 4**.

1 *minklr* „1. tešla. 2. minkoma mase“ **1** (DŽ²) - kaip ir žodis *uma*, galuneje kirciuota forma *minklr* negali būti pirmosios kirciuotes. Treciajame DŽ leidime šios klaidos nebelieka. Teikiama ketvirtosios akcentinės paradigmos norma **minklr4**.

slgstis „ryt. dingstis“ **1** (DŽ¹ ir DŽ²) - pirmosios kirciuotes žodžiu priešpaskutinis skienuo visada tvirtapradis (pvz.: *mókslas*, *jæra*). Kadangi šio žodžio antrasis nuo galo skienuo trumpas, jis negali būti tvirtapradis, taigi ir žodis negali būti kirciuojamas pagal pirmąją kirciavimo paradigmą. Tik treciajame (1993-iuju) DŽ leidime pataisytas šio žodžio kirciavimas **slgstis 2**.

pnras „bot. lelijiniu šeimos augalas, prieskonio daržovė“ **1** (DŽ¹) - analogiškas atvejis lyčiai *slgstis* 1. Tam, kad žodis *pnras* priklausytų pirmajai akcentinei paradigmai, antrasis nuo galo skienuo turetų būti tvirtapradis (*póras* 1). Todėl čia gautu būti vienas iš dviejų apsirikimų: 1) arba klaidingas

kircio ženklas (*pnras*, turetu buti *póras*); 2) arba klaidingai pažymeta kirciuote (*pnras 1 = pnras 2*). Kadangi antrajame DŽ leidime teikiama norma *pnras 2*, vadinasi, DŽ

¹ veikiausiai suklysta nurodant kirciuote.

?cke 1 (plg. *?ckes 2*) (DŽ¹ ir DŽ²) - kirciuoto skiemens pagrindas sudarantis padetinio ilgumo balsis [a?] visada turi tvirtagale priegaide (akutas cia neimanomas). Be to, šis žodis paklusta priešpaskutinio skiemens taisyklei. 1993 m. DŽ teikiama pataisyta normine lytis *?cke 2*, skirtingai nei *?cke 1*, šiam desniui neprieštarauja.

Dviskiemeniai daiktavardžiai, klaidingai priskirti antrajai kirciuotei.

švéndras „bot. balu augalas“ **2** (DŽ¹) - šiai akcentinei paradigmai priskiriamu žodžiu priešpaskutinis kirciuotas skiemu visada buna arba trumpas, arba tvirtagalis (**?vendras*). Tvirtaprades šaknies *švéndras* daugiskaitos galininke gali buti kirciuojamas tik kamiene (jokiu budu ne galuneje), taigi DŽ¹ nurodyta kirciuote -riktas. 1972 m. DŽ leidime pateikta normine lytis *švéndras 1* kirciavimo sistemos nepažeidžia.

ciupas 2 (DŽ²) - tvirtaprades šaknies dviskiemenis daiktavardis negali buti kirciuojamas pagal antrą akcentine paradigma (ilgojo kirciuoto skiemens priegaide turetu buti tvirtagale). Normine šio žodžio kirciavimo lytis yra *ciupas 3* (klaida ištaisyta DŽ³).

Klaidingai treciajai kirciuotei priskirti dviskiemeniai daiktavardžiai.

?vgtre 3 (DŽ¹) - treciajai akcentinei paradigmai priklausanciu žodžiu priešpaskutinis skiemu visada tvirtapradis, taigi pateikta forma *?vgtre 3* laikytina klaida. Treciosios kirciuotes žodžiai daugiskaitos naudininke kirti turi galuneje, o daugiskaitos galininke - kamiene. Tokia pirmajame DŽ leidime nurodyta lytis *?vgtre 3* daugiskaitos galininke taip buti kirciuojama negaletu, nes tokiu atveju butu pažeista priešpaskutinio skiemens taisykle (**?vgtres = ?vitrcs*). Antrajame DŽ leidime ši klaida ištaisoma - vartosenai teikiama antrosios kirciuotes norma *?vgtre 2*.

Nesuprantamas dviskiemeniu daiktavardžiu kirciuotes žymėjimas ženklais **3^a** ir **3^b**:

reikšlas „knyg. sutartinis, daiktinis ženklas, simbolis“ **3^a** (DŽ¹);

veiksn?s **3^b** (DŽ¹).

Treciosios kirciuotes daiktavardžiu žymėjimas ženklų **3^a** reiškia, kad daugiskaitos (vienaskaitos) galininkas kirti turi treciajame nuo galo tvirtapradžiame skiemenyje, o **3^b** - treciajame nuo galo trumpame

arba tvirtagaliame skiemenyje (Laigonaite, 2002, p. 49). Taigi taip žymima ne dviskiemeniu, o daugiaskiemeniu daiktavardžiu kirčiuote.

DŽ² trecioji žodžio *reikšlas* kirčiuote jau nurodyta taisyklingai *reikšlas 3* (tvirtaprade skiemens priegaide žymintis indeksas *a* nereikalingas, nes treciosios kirčiuotes dviskiemenio daiktavardžio priešpaskutinis skiemuo ir šiaip visada tvirtapradis).

Antrajame DŽ leidime ištaisyta ir žodžio *veiksnys* kirčiavimo lytis. Vietoj lietuviu kalbos kirčiavimo sistemai prieštaraujancio varianto *veiksn?s 3^b* (daugiskaitos galininko forma *ve?ksnius 3^b* prieštarautu ir priešpaskutinio skiemens taisyklei) pateikiama taisyklinga ketvirtosios kirčiuotes lytis *veiksn?s 4*.

Apžvelgus šiuos „Dabartines lietuviu kalbos žodyno“ kirčiavimo riktus, reikia pasakyti, jog klaidu rasta tik pirmajame (1954 m.) ir antrajame (1972 m.) DŽ leidimuose (išskyrus anksčiau aptartą DŽ^{5e} kirčiavimo lyti *t^{3/4zas} 1*). Vėlesniuose leidiniuose šios klaidos ištaisytos.

5. „DABARTINES LIETUVIU KALBOS ŽODYNO“ LEIDIMAI IR NAUJOSIOS KIRČIAVIMO LYTYS

Lietuviu bendrines kalbos kirčiavimo normos dar nera stabilios. Žodžiu kirčiavimo variantiškas būtin būdingas šnekamajai kalbai, tarmėms. Esama nemažai žodžių, konkrečiai - dviskiemeniu daiktavardžiu, kuriu kirčiavimas nuolat svyruoja. Bendrinei kalbai teikiamos, kodifikuojamos, žinoma, ne visos šnekamosios kalbos kirčiavimo formos. Tačiau ir „Dabartines lietuviu kalbos žodyne“, viename iš pagrindiniu bendrines kalbos leidiniu, teikiama nemažai kirčiavimo gretybiu, pakitusios kirčiuotes žodžiu ir pan. Nuo pirmojo, 1954 metais išėjusio, DŽ leidimo kai kuriu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimas ne karta ir ivairiai kito. Surinkta medžiaga rodo, kad vienokiu ar kitokiu dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo pasikeitimu buta tik antrajame (1972 m.) ir treciajame (1993 m.) „Dabartines lietuviu kalbos žodyno“ leidimuose (žr. lentelė).

Lentelė

Dviskiemeniu daiktavardžiu kirčiavimo kaitos polinkiai antrajame ir treciajame „Dabartines lietuviu kalbos žodyno“ leidimuose

Kaitos kryptis	DŽ ² (1972 metai)	DŽ ³ (1993 metai)
Kirčiuotes pasikeitimas	54	9

Naujojo akcentinio varianto atsiradimas	42	21 ²³
Grįžimas prie pirmos (DŽ¹) kirčiavimo normos	24	17
Variantu pirmumo pasikeitimas	6	6
Varianto išnykimas	5	7

Svarbu pažymėti, kad kartais tas pats dviskiemenis daiktavardis gali būti priskiriamas ne vienai, o kelioms kirčiavimo kaitos tipų grupėms. Pvz., žodžio *guoba* (*guoba* 4 (DŽ¹) - *guoba* 4, ***gsoba* 1** (DŽ²) - ***gsoba* 1, *guoba* 4** (DŽ³)) kirčiavimo raida yra susijusi ir su naujojo akcentinio varianto atsiradimu (DŽ²), ir su kirčiavimo gretybų pirmumo pasikeitimu (DŽ³).

Dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo kodifikacijos keitima antrajame ir trečiajame leidimuose lėmė skirtingos „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimu atsiradimo priežastys, nevienodas pobudis, kitaip tariant, jų specifika. 1954 m. išėjęs „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ - **pirmasis** šio aiškinamojo, norminamojo, praktiniams tikslams skirto spausdinio leidimas, todėl jame, žinoma, buvo nemažai taisytinu dalyku. Apie tai kalbama žodyno pratarėje: „Žodyno redakcija ir leidejai jaučia, kad šis Žodynas nėra dar nei pakankamai pilnas, nei tobulas“, bet yra isitikinė, jog naujas leidimas bus geresnis ir tobulesnis (DŽ¹, 1954, p. III). Iš tiesu **antrasis**, 1972 m. išėjęs DŽ leidimas gerokai perdirbtas, papildytas ir patobulintas. Nors, kaip teigiama antrojo DŽ leidimo pratarėje (DŽ², 1972, p. 3), stengiamasi kirčiavimą keisti kuo mažiau, tačiau „atsižvelgta į dabartinį kirčio ivairavimą ir pateikta kiek ir naujų kirčiavimo variantų“ (tai patvirtina ir surinkta tyrimo medžiaga). **Trečiajame** (1993 m.) leidime taisyčių buta taip pat nemažai. DŽ³, palyginti su ankstesniu leidimu, ypač padaugejo kirčiavimo gretybų, t.y. kirčio ir priegaidės variantų (Malakauskas, 1996, p. 81). **Ketvirtasis** DŽ leidimas (2000 m.) yra trečiojo (1993 m.) kopija, leidžiama „be papildymu, perdirbimu ir net be didesniu taisyčių“ (DŽ⁴, 2000, p. V), todėl ankstesniuose leidimuose užfiksuotos dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo normos čia tiesiog pakartojamos, kitaip tariant, nėra keičiamos. **Penktasis**, elektroninis, leidimas - tai kompiuterinis DŽ⁴ variantas, kuriame jokių dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo kaitos atvejų, palyginti su ankstesniuoju leidimu, taip pat nerasta. Taigi dėl šių priežasčių dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo normų kodifikacijos kaita pastebima tik antrajame ir trečiajame „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose²⁵.

Naujajame DŽ leidime, jei bus atsižvelgta į akcentologijos specialistų pastabas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijas, kirčiavimo naujovių tikrai turetų būti, kai kurių dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo kodifikacija turetų būti keičiama.

IŠVADOS

1. Penkiuose „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimuose rasta apie 130 dviskiemenių daiktavardžių, kurių kirčiavimo normų kodifikacija buvo bent karta keista.
2. Dviskiemenių daiktavardžių kirčiavimo naujovių pateikia antrasis (1972 m.) ir trečiasis (1993 m.) „Dabartines lietuvių kalbos žodyno“ leidimai, vėlesniuose leidiniuose šiuo žodžių kirčiavimo normų kodifikacija nekeičiama.
3. Dviskiemenių daiktavardžių kirčiavimo tyrimas rodo tokius įvairiakryptius kirčiavimo sistemos pokyčius:
  - ? kirčiavimo tipo (baritoninio arba oksitoninio) pasikeitimas;
  - ? šaknies priegaidės (akuto arba cirkumflekso) pasikeitimas;
  - ? mišrusis, t.y. kirčiavimo tipo ir šaknies priegaidės, pasikeitimas;
  - ? šaknies balsių kiekybės / kiekybės kaita.
4. Dviskiemenių daiktavardžių **kirčiuotes pasikeitimo** atvejai rodo tokias tendencijas:
  - ? Žodžių pereinimas iš vienos kirčiuotes į kita paprastai yra susijęs arba su šaknies priegaidės (30 pavyzdžių), arba su kirčiavimo tipo pasikeitimu (25 pavyzdžiai). Mišriojo tipo kirčiavimo pasikeitimo atvejai itin reti (4 pavyzdžiai).
  - ? Pereiti į kita akcentinę paradigmą labiausiai linke 2 kirčiuotes dviskiemeniai daiktavardžiai (27 pavyzdžiai). Trečiosios kirčiuotes žodžių, pereinančių į kita akcentinę paradigmą, yra labai nedaug (4 pavyzdžiai).
  - ? Dažniausiai tarpusavyje koreliuoja antroji kirčiuote su ketvirtąja (24 pavyzdžiai) ir pirmoji kirčiuote su antrąja (22 pavyzdžiai).
5. **Akcentinius variantus** turinčių žodžių analize išryškino tokius dvejopo kirčiavimo polinkius:
  - ? Greta dažniausiai teikiamos skirtingu kirčiavimo tipu akcentinės gretybės (38 pavyzdžiai). Vieno kirčiavimo tipo (tik šakninio arba tik galutinio) lytys šalia nurodomos kur kas rečiau (15 pavyzdžių).
  - ? Dažniau variantiškai vartojami tos pačios priegaidės žodžiai (33 atvejai), kurių puse sudaro 2/4 akcentinių paradigmų gretybės (27 pavyzdžiai).
  - ? Visiškai nebūdingas 2 ir 3 kirčiuočių varijavimas (nerasta nė vieno atvejo).
6. Skirtingas **autentiško** (pirminio) **kirčiavimo** dviskiemenių daiktavardžių normų pateikimas.
  - ? Dalis dviskiemenių daiktavardžių jau DŽ¹ pateikiama su akcentiniais variantais (5 pavyzdžiai). Ju kirčiavimo raida keleriopa: variantų pirmumo pasikeitimas ir grįžimas prie DŽ¹ iteisintos kirčiavimo normos.

? Kitais atvejais (9 pavyzdžiai) greta pirmosios normos kodifikacijos iteisinamas variantas, tačiau vėliau jo atsisakoma.

7. Kai kuriu dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo variantu bendrineje kalboje **atsisakoma** (21 pavyzdys). Paprastai tai lemia šnekamojoje kalboje isigalejusi vieno iš variantu vartoseną. Dažniausiai (17 atveju) norma paliekamos pirmosios ir ketvirtosios akcentinių paradigmu kirčiavimo lytys.

8. Kai antrosios kirčiuotos dviskiemeniu daiktavardžių norminės lytys teikiamos su pakitusia **šaknies balsiu kiekybe / kokybe** (7 pavyzdžiai), kirčiavimo paradigma išlieka ta pati. Šio tipo žodžių kirčiavimo kaita sietina tik su kirčiuoto skiemens ilgumo pasikeitimu.

9. Esama tokiu dviskiemeniu daiktavardžių, kuriu kirčiavimo normu kodifikacija ivairiakrypte, t.y. kiekvieno žodžio raida yra keliu tipu. Taigi dėl kai kuriu dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo kodifikacijos ilga laiką buvo svyruota.

10. VLKK rekomendacijos rodo polinkį iteisinti daugiau kirčiavimo variantu arba atsisakyti dabartinėje šnekamojoje kalboje neįprastu kirčiavimo lyčių, t.y. kai kuriu DŽ kodifikuotu kirčiavimo normu. Rengiant naują norminamąjį leidimą į Komisijos pasiūlymus vertėtų atsižvelgti, nes tarp realios vartosenos (normos) ir DŽ kodifikacijos kai kada esti akivaizdžiu prieštaravimų.

11. DŽ leidimuose rasta dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo riktų: klaidingai nurodyta kirčiuote arba pats žodis sukirčiuotas netaisyklingai. Paskesniuose leidimuose kirčiavimo klaidų pastebėta mažiau.

12. Diskutuotina, ar tikslinga kirčiuoti nenorminius, bendrinei kalbai neteiktinus žodžius ir keisti jų kodifikaciją.

13. Šiame darbe analizuoti tik dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo pokyčiai, tačiau ir šios leksikos dalies tyrimas patvirtino teiginį, kad bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas nėra nusistovėjęs. Per 50 metų ne kartą ir įvairiai keista kai kuriu dviskiemeniu daiktavardžių kirčiavimo kodifikacija. Svyravimu dėl kai kuriu kirčiavimo lyčių teiktinumo bendrinei kalbai esama ir dabar. Rengiant plačiau visuomenei skirtą norminamąjį žodyną abejojamus kirčiavimo atvejus DŽ sudarytojams reikėtų aptarti su akcentologijos specialistais, vertėtų atsižvelgti į VLKK rekomendacijas.

BETONUNGSWANDEL DER ZWEISILBIGEN SUBSTANTIVE IN AUFLAGEN DER WÖRTERBÜCHER GEGENWÄRTIGER LITAUISCHER SPRACHE

Inga Remeikaite

Zusammenfassung

Bis heute gibt es noch keine Publikationen, in denen ausführlich und systematisch auf den Kodifikationswandel der Betonung von Wörtern in Auflagen der Wörterbücher von gegenwärtiger

litauischer Sprache (weiter - W. G. L. S.) untersucht wurde. Der Betonungswandel der zweisilbigen Substantive wurde bisher nicht grundlegend analysiert. Ziel der vorliegenden Arbeit ist eine Untersuchung über Typen des Betonungswandel der zweisilbigen Substantive. Die Fakten und Grundlagen für diese Arbeit wurden aus allen (fünf) Auflagen gewählt. Etwa 130 zweisilbige Wörter, die für den Wandel der Kodifikation von Betonungs- Normen charakteristisch sind wurden gefunden. In dieser Arbeit finden nicht nur Geschlechter, der gegenwärtigen W. G. L. S. Verwendung, sondern auch Rekomendationen der staatlichen litauischen Sprachkommission werden verglichen. Modelle des Betonungswandel der zweisilbigen Substantive werden analysiert und W. G. L. S. Auflagen mit den häufigsten Betonungs Neuigkeiten der Wörter dieser Gruppe werden ermittelt. In Auswertung der analytischen Betrachtung lassen sich folgende Schlussfolgerungen und Erkenntnisse gewinnen:

1. Wandel der Betonungstypes:

- a. Neben der baritonischen Betonung finden sich oksitonische Betonungen.
- b. Neben der oksitonischen Betonung finden sich baritonische Betonungen.

2. Wandel der Betonungsstelle innerhalb der Stamm des Wortes:

- a. Akut wandelt sich zur Cirkumfleks
- b. Cirkumfleks wandelt sich zum Akut

3. Gemischter Betonungswandel (Wandel der Betonungstypes als auch Wandel der Betonungsstelle innerhalb der Stamm des Wortes).

W. G. L. S. schlägt für die Gemeinsprache viele Betonungsvarianten vor, manchmal jedoch auch, auf frühere Betonungsnormen zu verzichten, nicht selten kommt man zur ursprünglichen Betonungsnorm zurück.

Infolge der Differenzen zwischen der echten Kodifikation und dem realem Gebrauch und der damit verbundenen Widersprüche werden derzeit Empfehlungen und Vorschläge von der staatlichen litauischen Sprachkommission erarbeitet.

ŠALTINIAI

DŽ¹ - Dabartines lietuviu kalbos žodynas (1954). I leidimas. Vilnius.

DŽ² - Dabartines lietuviu kalbos žodynas (1972). II leidimas. Vilnius.

DŽ³ - Dabartines lietuviu kalbos žodynas (1993). III leidimas. Vilnius.

DŽ⁴ - Dabartines lietuviu kalbos žodynas (2000). IV leidimas. Vilnius.

DŽ^{5c} - Dabartines lietuviu kalbos žodynas (2003). Kompiuterinis variantas.

VLKK - Valstybinės lietuvių kalbos komisijos tinklalapis. Prieiga per internetą:

<<http://www.vlkk.lt/nutarimai/tartis-kirciavimas>.

LITERATURA

1. Bernadišiene P. (2003). Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo pagrindai. Vilnius.
2. Buga K. (1961). Rinkiniai raštai. III tomas. Vilnius.
3. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika (1997) / Autoriai: V. Ambrazas, K. Garšva, A. Girdenis ir kt. Vilnius.
4. Gaivenis K., Keinys St. (1990). Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas.
5. Garde'as P. (1971). Lietuvių kalbos kirčiavimo sistema // Kalbotyra, 22(1), p. 93-96.
6. Girdenis A., Pupkis A. (1978). Bendrinės kalbos norminimo ir kodifikavimo principai. Prieiga per internetą: <<http://www.eunet.lt/girdenis/Straipsniai-LT.htm>.
7. Girdenis A., Pupkis A. (1970). Bendrinės kalbos normos ir jų kodifikacija. Prieiga per internetą: < <http://www.eunet.lt/girdenis/Straipsniai-LT.htm>.
8. Girdenis A., Pupkis A. (1985). Del kirčiavimo kodifikavimo pagrindų // Musu kalba, 6, p. 3-5.
9. Kuzavinis K. (1981). Kirčiavimo gretybės ir normos stabilumas // Musu kalba, 5, p. 6-7.
10. Kuzavinis K., Savukynas B. (2003). Lietuvių vardu kilmės žodynas. Vilnius.
11. Laigonaite A. (2002). Lietuvių kalbos akcentologija. Vilnius.
12. Lazauskaite V. (1997). Del kai kurių žodžių naujojo kirčiavimo vertės // Lietuvių kalbotyros klausimai, 37, p. 111-115.
13. Malakauskas A. (1996). Kirčiavimo variantai „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ // Kalbos kultura, 68, p. 81-87.
14. Malakauskas A. (2004). Mažasis lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas. Šiauliai.
15. Mikuleniene D. (1992). Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo tendencijos // Kalbos kultura, 63, p. 75-79.
16. Mikuleniene D. (1995). Variantai normos ir sistemos požiūriu // Kalbos kultura, 67, p. 36-39.
17. Pakerys A. (1994). Akcentologija I. Daiktavardis ir būdvardis. Kaunas.
18. Pakerys A. (1975). Dvejopas kirčiavimas // Musu kalba, 6, p. 22-28.
19. Pakerys A. (2003). Lietuvių bendrinės kalbos fonetika. Vilnius.
20. Pirockinas A. (1992). Kirčiavimo spastai // Gimtoji kalba, 10, p. 6-10.

21. Pliusnyte-Smeleviciene R. (1985). Dviskiemeniu daiktavardziu kirciavimas šnekamojoje kalboje // Musu kalba, 6, p. 10-13.
22. Sabaliauskas A. (1979). Lietuviu kalbos tyrinejimo istorija iki 1940 m. Vilnius.
23. Stundžia B. (1985). Daiktavardziu kirciavimo desningumai // Musu kalba, 6, p. 6-10.
24. Stundžia B. (1984). Lietuviu kalbos dviskiemeniu daiktavardziu kirciavimo variantai // Kalbotyra, 35 (1), p. 86-92.
25. Stundžia B. (1996). Lietuviu kalbos kirciavimas: Mokytojo knyga. Vilnius.
26. Tarptautiniu žodžiu žodynas (2003). Vilnius.
27. Vaitkeviciute V. (2004). Bendrines lietuviu kalbos kirciavimas. Kaunas.
28. Vitkauskas V. (1988). Ar sunkus lietuviu kirciavimas. Vilnius.
29. Äüii A. A. (1977). Šaiinu O. äå Ninnžša li iaencénzié azöåkniececc // Ninnžš äå O. Nšóäu li ?euziekacž. Ginzaa. P. 583-597.
30. Ninnžš äå O. (1977). Nšóäu li ?euziekacž. Ginzaa. P. 598-632.

PRIEDAI

DŽ¹ leidimas (1954)	DŽ² leidimas (1972)	DŽ³ leidimas (1993)	DŽ⁴ leidimas (2000)	DŽ^{5c} leidimas (2003)
<i>iidas 3 a?das 4</i>	<i>a?das 4 iidas 3</i>	<i>1 iidas 3 a?das 4</i>	<i>1 iidas 3 a?das 4</i>	<i>1 iidas 3 a?das 4</i>
<i>aistra 2</i>	<i>aistra 2 aistra 4</i>	<i>aistra 2 aistra 4</i>	<i>aistra 2 aistra 4</i>	<i>aistra 2 aistra 4</i>
<i>asla 2</i>	<i>asla 2</i>	<i>asla 2 asla 4</i>	<i>asla 2 asla 4</i>	<i>asla 2 asla 4</i>
<i>iudra 1 audra 4</i>	<i>audra 4 iudra 1</i>	<i>iudra 1 audra 4</i>	<i>iudra 1 audra 4</i>	<i>iudra 1 audra 4</i>

<i>bintas 2</i>	<i>bgntas 1</i>	<i>bgntas 1</i>	<i>bgntas 1</i>	<i>bgntas 1</i>
<i>3 bnsas 2</i>	<i>3 bōsas 2</i>	<i>3 bōsas 2</i>	<i>3 bōsas 2</i>	<i>3 bōsas 2</i>
<i>buž?s 2 (?)?</i>	<i>buž?s 4</i>	<i>buž?s 4</i>	<i>buž?s 4</i>	<i>buž?s 4</i>
<i>chalva 4</i>	<i>chalva 3</i>	<i>chalva 3</i>	<i>chalva 3</i>	<i>chalva 3</i>
<i>ciūpas 3</i>	<i>ciūpas 2 (?)</i>	<i>ciūpas 3</i>	<i>ciūpas 3</i>	<i>ciūpas 3</i>
<i>de?ve 2 deivr4</i>	<i>deivr4 de?ve 2</i>	<i>de?ve 2 deivr4</i>	<i>de?ve 2 deivr4</i>	<i>de?ve 2 deivr4</i>
<i>d?šrius 2</i>	<i>dc?rius 2</i>	<i>d?šrius 2</i>	<i>d?šrius 2</i>	<i>d?šrius 2</i>
<i>dgmas 2</i>	<i>dgmas 2</i>	<i>dgmas 4</i>	<i>dgmas 4</i>	<i>dgmas 4</i>
<i>e?smas 2</i>	<i>e?smas 4</i>	<i>e?smas 4</i>	<i>e?smas 4</i>	<i>e?smas 4</i>
<i>ėlnias 1</i>	<i>ėlnias 1 ėlnias 3</i>	<i>ėlnias 1 ėlnias 3</i>	<i>ėlnias 1 ėlnias 3</i>	<i>ėlnias 1 ėlnias 3</i>
<i>erdv r4 ėrdve 1</i>	<i>erdv r4 ėrdve 1</i>	<i>erdv r4</i>	<i>erdv r4</i>	<i>erdv r4</i>
<i>gaida 4 giida 1</i>	<i>gaida 4 giida 1</i>	<i>gaida 4</i>	<i>gaida 4</i>	<i>gaida 4</i>
<i>gai?tgs 4 ga?štis 2</i>	<i>ga?štis 2 gai?tgs 4</i>	<i>gai?tgs 4 ga?štis 2</i>	<i>gai?tgs 4 ga?štis 2</i>	<i>gai?tgs 4 ga?štis 2</i>
<i>gn?btas 2</i>	<i>gnzbtas 1</i>	<i>gnzbtas 1</i>	<i>gnzbtas 1</i>	<i>gnzbtas 1</i>
<i>gn?ples 2</i>	<i>gnzples 1</i>	?		
<i>grii?tai 1</i>	<i>grii?tai 1 gra?žtai 2</i>	<i>grii?tai 1 gra?žtai 2</i>	<i>grii?tai 1 gra?žtai 2</i>	<i>grii?tai 1 gra?žtai 2</i>

	<i>grzb?iai 1</i>	<i>gr?bšis 2</i>	<i>gr?bšiai 2</i>	<i>gr?bšiai 2</i>
<i>grgkas 4</i>	<i>grgkas 2</i>			
<i>grlzdās 2</i> <i>gr³/4zdās 2</i>	<i>grlzdās 2</i> <i>gr³/4zdās 2</i>	<i>gruzda? 4</i> <i>gruzda? 4</i>	<i>gruzda? 4</i> <i>gruzda? 4</i>	<i>gruzda? 4</i> <i>gruzda? 4</i>
<i>gædis 1</i>	<i>g³/4dis 2</i>	<i>g³/4dis 2</i>	<i>g³/4dis 2</i>	<i>g³/4dis 2</i>
<i>guoba 4</i>	<i>guoba 4</i> <i>gsoba 1</i>	<i>gsoba 1</i> <i>guoba 4</i>	<i>gsoba 1</i> <i>guoba 4</i>	<i>gsoba 1</i> <i>guoba 4</i>
<i>gsotas 1</i>	<i>guōtas 2</i>	<i>guōtas 2</i>	<i>guōtas 2</i>	<i>guōtas 2</i>
<i>gužta 4</i>	<i>gužta 2</i> <i>gužta 4</i>	<i>gužta 2</i> <i>gužta 4</i>	<i>gužta 2</i> <i>gužta 4</i>	<i>gužta 4</i>
<i>iesmŕ 4</i>	<i>iesmŕ 3</i>	<i>iesmŕ 3</i>	<i>esmŕ 3</i>	<i>iesmŕ 3</i>
<i>ieva 4</i>	<i>ieva 4</i> <i>ieva 2</i>	<i>eva 4</i> <i>ieva 2</i>	<i>ieva 4</i> <i>ieva 2</i>	<i>ieva 4</i> <i>ieva 2</i>
<i>grklas 3</i>	<i>grklas 1</i> <i>grklas 3</i>	<i>grklas 1</i>	<i>grklas 1</i>	<i>grklas 1</i>
<i>g?as 2</i>	<i>g?as 2</i> <i>g?as 4</i>	<i>g?as 2</i>	<i>g?as 2</i>	<i>g?as 2</i>
<i>z?ius 1</i>	<i>?žius 2</i>	<i>?žius 2</i>	<i>?žius 2</i>	<i>?žius 2</i>
<i>jótis 1</i>	<i>jotgs 4</i>	<i>jotgs 4</i>	<i>jotgs 4</i>	<i>jotgs 4</i>
<i>ka »klas 4</i>	<i>ka »klas 2</i>	<i>ka »klas 2</i>	<i>ka »klas 2</i>	<i>ka »klas 2</i>
<i>ka »šis 2</i> <i>kar?gs 4</i>	<i>ka »šis 2</i> <i>kar?gs 4</i>	<i>ka »šis 2</i>	<i>ka »šis 2</i>	<i>ka »šis 2</i>
<i>3 ka »tis 2</i> <i>kirtis 1</i>	<i>3 ka »tis 2</i>	<i>3 ka »tis 2</i>	<i>3 ka »tis 2</i>	<i>3 ka »tis 2</i>

<i>kaust</i> r4	<i>ka?ste</i> 2	<i>ka?ste</i> 2	<i>ka?ste</i> 2	<i>ka?ste</i> 2
<i>keltgs</i> 4	1 <i>ke</i> µtis 2	1 <i>ke</i> µtis 2	1 <i>ke</i> µtis 2	1 <i>ke</i> µtis 2
<i>kežl?s</i> 3	<i>kežl?s</i> 3			
<i>kirk?ngs</i> 4	<i>kirk?ngs</i> 3 <i>kgrk?nis</i> 1	<i>kirk?ngs</i> 3 <i>kgrk?nis</i> 1	<i>kirk?ngs</i> 3 <i>kgrk?nis</i> 1	<i>kirk?ngs</i> 3 <i>kgrk?nis</i> 1
<i>kliunkis</i> 2	<i>kliunkis</i> 2 <i>klilnkis</i> 1	<i>kliunkis</i> 2 <i>klilnkis</i> 1	<i>kliunkis</i> 2 <i>klilnkis</i> 1	<i>kliunkis</i> 2 <i>klilnkis</i> 1
<i>kliætis</i> 1	<i>kliætis</i> 1 <i>kliutgs</i> 4	<i>kliætis</i> 1	<i>kliætis</i> 1	<i>kliætis</i> 1
<i>krcp?tas</i> 4	<i>krcp?tas</i> 2	<i>krcp?tas</i> 2	<i>krcp?tas</i> 2	<i>krcp?tas</i> 2
<i>kreivr</i> 4	<i>kre?ve</i> 2	<i>kreivr</i> 4 <i>kre?ve</i> 2	<i>kreivr</i> 4 <i>kre?ve</i> 2	<i>kreivr</i> 4 <i>kre?ve</i> 2
<i>kriauklr</i> 4	<i>kriauklr</i> 4	<i>kriauklr</i> 4 <i>kria?kle</i> 2	<i>kriauklr</i> 4 <i>kria?kle</i> 2	<i>kriauklr</i> 4 <i>kria?kle</i> 2
1 <i>k¾le</i> 2	1 <i>kulr</i> 4	1 <i>kulr</i> 4	1 <i>kulr</i> 4	1 <i>kulr</i> 4
<i>kuma</i> 4	<i>kuma</i> 2	<i>kuma</i> 2	<i>kuma</i> 2	<i>kuma</i> 2
<i>ksogis</i> 1	<i>kuõgis</i> 2			
<i>kvck?e</i> 2	<i>kvak?e</i> 2	<i>kvak?e</i> 2	<i>kvak?e</i> 2	<i>kvak?e</i> 2
<i>la?pas</i> 2	<i>laupa?</i> 2 (?)	<i>laupa?</i> 4	<i>laupa?</i> 4	<i>laupa?</i> 4
<i>lrkšte</i> 2	<i>lrkšte</i> 2 <i>lekšt</i> r4	<i>lrkšte</i> 2 <i>lekšt</i> r4	<i>lrkšte</i> 2 <i>lekšt</i> r4	<i>lrkšte</i> 2 <i>lekšt</i> r4
<i>løšos</i> 1	<i>løšos</i> 1 <i>lršos</i> 4	<i>løšos</i> 1	<i>løšos</i> 1	<i>løšos</i> 1

<i>lygmʳ 3</i>	<i>lygmʳ 4</i>	<i>lygmʳ 4</i>	<i>lygmʳ 4</i>	<i>lygmʳ 4</i>
<i>linkis 2</i>	<i>lgnkis 1</i>	<i>lgnkis 1</i>	<i>lgnkis 1</i>	<i>lgnkis 1</i>
<i>liʒnas 2</i>	<i>liænas 1</i>	<i>liænas 1</i>	<i>liænas 1</i>	<i>liænas 1</i>
<i>llbos 4</i>	<i>llbos 4</i>	<i>llbos 4</i> <i>llbos 2</i>	<i>llbos 4</i> <i>llbos 2</i>	<i>llbos 4</i> <i>llbos 2</i>
<i>maʒstas 2</i>	<i>maʒstas 4</i>	<i>maʒstas 4</i>	<i>maʒstas 4</i>	<i>maʒstas 4</i>
<i>mʒnas 2</i>	<i>mʒnas 2</i>	<i>mʒnas 2</i> <i>mʒnas 4</i>	<i>mʒnas 2</i> <i>mʒnas 4</i>	<i>mʒnas 2</i> <i>mʒnas 4</i>
<i>mentʳ 4</i>	<i>mente 2</i> <i>mentʳ 4</i>	<i>mentʳ 4</i> <i>mente 2</i>	<i>mentʳ 4</i> <i>mente 2</i>	<i>mentʳ 4</i> <i>mente 2</i>
<i>mglte 1</i>	<i>mipte 2</i>	<i>mipte 2</i>	<i>mipte 2</i>	<i>mipte 2</i>
<i>1 minklr 4</i>	<i>1 minklr 1 (?)</i>	<i>1 minklr 4</i>	<i>1 minklr 4</i>	<i>1 minklr 4</i>
<i>1 môle 1</i>	<i>1 môle 2</i>	<i>1 môle 2</i>	<i>1 môle 2</i>	<i>1 môle 2</i>
<i>muʒlas 2</i>	<i>muʒlas 4</i>	<i>muʒlas 4</i>	<i>muʒlas 4</i>	<i>muʒlas 4</i>
<i>muza 2</i>	<i>mæza 1</i>	<i>mæza 1</i> <i>muza 2</i>	<i>mæza 1</i> <i>muza 2</i>	<i>mæza 1</i> <i>muza 2</i>
<i>nata 2</i>	<i>nata 4</i>	<i>nata 4</i>	<i>nata 4</i>	<i>nata 4</i>
<i>nervas 1</i> <i>ne»vas 2</i>	<i>nervas 1</i> <i>ne»vas 2</i>	<i>nervas 1</i>	<i>nervas 1</i>	<i>nervas 1</i>
<i>niaura 3</i>	<i>niaura 3</i>	<i>niaura 3</i> <i>niura 1</i>	<i>niaura 3</i> <i>niura 1</i>	<i>niaura 3</i> <i>niura 1</i>
<i>niurzglʒs 3</i>	<i>niurzglʒs 4</i>	<i>niurzglʒs 4</i>	<i>niurzglʒs 4</i>	<i>niurzglʒs 4</i>

<i>óda 1</i>	<i>óda 1 oda 4</i>	<i>óda 1 oda 4</i>	<i>óda 1 oda 4</i>	<i>óda 1 oda 4</i>
<i>pckas 2</i>	<i>pckas 4 pckas 2</i>	<i>pckas 4 pckas 2</i>	<i>pckas 4 pckas 2</i>	<i>pckas 4 pckas 2</i>
<i>pampla 2 pimpla 1</i>	<i>pimpla 1</i>	<i>pimpla 1</i>	<i>pimpla 1</i>	<i>pimpla 1</i>
<i>persai 1</i>	<i>persai 1</i>	<i>persai 1 pe »sai 2</i>	<i>persai 1 pe »sai 2</i>	<i>persai 1 pe »sai 2</i>
<i>pgnkles 1 pinkles 2</i>	<i>pgnkles 1</i>	<i>pgnkles 1</i>	<i>pgnkles 1</i>	<i>pgnkles 1</i>
	<i>plnvas 2</i>	<i>plnvas 2 plōvas 2</i>	<i>plnvas 2 plōvas 2</i>	<i>plnvas 2 plōvas 2</i>
<i>pluta 4</i>	<i>pluta 2 pluta 4</i>	<i>pluta 2 pluta 4</i>	<i>pluta 2 pluta 4</i>	<i>pluta 2 pluta 4</i>
<i>pnlis 2</i>	<i>pōlis 2</i>	<i>pōlis 2</i>	<i>pōlis 2</i>	<i>pōlis 2</i>
<i>pnpas 2</i>	<i>pnpas 2</i>	<i>pnpas 2 pōpas 2</i>	<i>pnpas 2 pōpas 2</i>	<i>pnpas 2 pōpas 2</i>
<i>1 póra 1</i>	<i>1 pora 3 póra 1</i>	<i>1 pora 3 póra 1</i>	<i>1 pora 3 póra 1</i>	<i>1 pora 3 póra 1</i>
<i>pnras 1 (?)</i>	<i>pnras 2</i>	<i>pnras 2</i>	<i>pnras 2</i>	<i>pnras 2</i>
<i>prʃslas 2</i>	<i>prøslas 3</i>	<i>prøslas 3</i>	<i>prøslas 3</i>	<i>prøslas 3</i>
<i>prke?da 1</i>	<i>prie?da 4</i>	<i>prie?da 4</i>	<i>prie?da 4</i>	<i>prie?da 4</i>
<i>próga 1</i>	<i>próga 1 proga 4</i>	<i>próga 1</i>	<i>próga 1</i>	<i>próga 1</i>
<i>plstas 4</i>	<i>plstas 2</i>	<i>plstas 2</i>	<i>plstas 2</i>	<i>plstas 2</i>

1 rübis 1	1 rübis 1	1 rübis 1 ra?bis 2	1 rübis 1 ra?bis 2	1 rübis 1 ra?bis 2
raizga? 4 ra?zgai 2	raizga? 4	raizga? 4	raizga? 4	raizga? 4
2 rangas 4	2 rangas 2	ranga? 4	ranga? 4	ranga? 4
rintas 1 rantas 2	1 rintas 1 2 rintas 1	1 rintas 1 2 rintas 1	1 rintas 1 2 rintas 1	1 rintas 1 2 rintas 1
réikšlas 3 ^a (?)	réikšlas 3	réikšlas 3	réikšlas 3	réikšlas 3
renta 4	renta 4	2 renta 4 renta 2	2 renta 4 renta 2	2 renta 4 renta 2
rušbas 4 rlmbas 3	rlmbas 3 rušbas 4	rušbas 4 rlmbas 3	rušbas 4 rlmbas 3	rušbas 4 rlmbas 3
rso?as 3	rso?as 1 rso?as 3	rso?as 1	rso?as 1	rso?as 1
ræšis 1	ræšis 1 rušgs 4	ræšis 1	ræšis 1	ræšis 1
saļpas 2	saļpas 4	saļpas 4	saļpas 4	saļpas 4
skekas 1	skekas 1	skekas 1 si?kas 2	skekas 1 si?kas 2	skekas 1 si?kas 2
skela 1	skela 1 siela 4	skela 1	skela 1	skela 1
skirda 1 skarda 4	skarda 4 skirda 1	skarda 4 skirda 1	skarda 4 skirda 1	skarda 4 skirda 1
skrōde 2	skrōde 2	skrōde 2 skrodŕ 4	skrōde 2 skrodŕ 4	skrōde 2 skrodŕ 4
skrsostas 3	skrsostas 3 skrsostas 1	skrsostas 3 skrsostas 1	skrsostas 3 skrsostas 1	skrsostas 3 skrsostas 1

<i>slgstis 1 (?)</i>	<i>slgstis 1 (?)</i>	<i>slgstis 2</i>	<i>slgstis 2</i>	<i>slgstis 2</i>
<i>sma »sas 2</i>	<i>sma »sas 2</i> <i>smirsas 1</i>	<i>sma »sas 2</i> <i>smirsas 1</i>	<i>sma »sas 2</i> <i>smirsas 1</i>	<i>sma »sas 2</i> <i>smirsas 1</i>
<i>smlrgius 1</i>	<i>smu »gius 2</i>			
<i>snargl?s 4</i>	<i>snargl?s 3</i>	<i>snargl?s 3</i>	<i>snargl?s 3</i>	<i>snargl?s 3</i>
<i>spanda 4</i>	<i>spanda 4</i>	<i>spanda 4</i> <i>spinda 1</i>	<i>spanda 4</i> <i>spinda 1</i>	<i>spanda 4</i> <i>spinda 1</i>
	<i>sprag?is 2</i>	<i>sprcg?is 2</i>	<i>sprcg?is 2</i>	<i>sprcg?is 2</i>
<i>sriige 1</i>	<i>sriige 1</i> <i>sra?ge 2</i>	<i>sriige 1</i> <i>sra?ge 2</i>	<i>sriige 1</i> <i>sra?ge 2</i>	<i>sriige 1</i> <i>sra?ge 2</i>
<i>sterkas 1</i>	<i>ste »kas 2</i>	<i>ste »kas 2</i>	<i>ste »kas 2</i>	<i>ste »kas 2</i>
<i>styga 4</i>	<i>styga 2</i> <i>styga 4</i>	<i>styga 2</i> <i>styga 4</i>	<i>styga 2</i> <i>styga 4</i>	<i>styga 2</i> <i>styga 4</i>
<i>?cke 1 (?)</i>	<i>?cke 1 (?)</i>	<i>?cke 2</i>	<i>?cke 2</i>	<i>?cke 2</i>
<i>?cmas 4</i>	<i>?cmas 2</i> <i>?cmas 4</i>	<i>?cmas 4</i> <i>?cmas 2</i>	<i>?cmas 4</i> <i>?cmas 2</i>	<i>?cmas 4</i> <i>?cmas 2</i>
<i>?cpas 4</i>	<i>?cpas 2</i> <i>?cpas 4</i>	<i>?cpas 2</i> <i>?cpas 4</i>	<i>?cpas 2</i> <i>?cpas 4</i>	<i>?cpas 2</i> <i>?cpas 4</i>
<i>š?škus 2</i>	<i>?c?kus 2</i>			
<i>ši »vis 2</i>	<i>?grvis 1</i>	<i>?grvis 1</i>	<i>?grvis 1</i>	<i>?grvis 1</i>
	<i>šiuka? 4</i>	<i>šiuka? 4</i> <i>šiuka? 2</i>	<i>šiuka? 4</i> <i>šiuka? 2</i>	<i>šiuka? 4</i> <i>šiuka? 2</i>
<i>šZvis 2</i>	<i>šOvis 1</i> <i>šZvis 2</i>	<i>šOvis 1</i>	<i>šOvis 1</i>	<i>šOvis 1</i>

<i>šl?pe 2</i>	<i>?lcpes 2</i>	<i>šl?pe 2</i>	<i>šl?pe 2</i>	<i>šl?pe 2</i>
<i>šliužr 4</i>	<i>šliužr 4</i> <i>šliæže 1</i>	<i>šliužr 4</i>	<i>šliužr 4</i>	<i>šliužr 4</i>
<i>šnérvs 1</i>	<i>šnérvs 1</i> <i>šne »ves 4</i>	<i>šnérvs 1</i> <i>šnervr 4</i>	<i>šnérvs 1</i> <i>šnervr 4</i>	<i>šnérvs 1</i> <i>šnervr 4</i>
<i>2 ?ngpas 2</i>	<i>2 ?ngpas 4</i>	<i>2 ?ngpas 4</i>	<i>2 ?ngpas 4</i>	<i>2 ?ngpas 4</i>
<i>?plintas 2</i>	<i>?plgntas 1</i>	<i>?plgntas 1</i>	<i>?plgntas 1</i>	<i>?plgntas 1</i>
<i>špōkas 2</i>	<i>špōkas 2</i>	<i>špōkas 2</i> <i>špōkas 4</i>	<i>špōkas 2</i> <i>špōkas 4</i>	<i>špōkas 2</i> <i>špōkas 4</i>
<i>špōsas 2</i>	<i>špōsas 2</i>	<i>špōsas 1</i>	<i>špōsas 1</i>	<i>špōsas 1</i>
<i>šp³/₄le 2</i>	<i>špæle 1</i> <i>šp³/₄le 2</i>	<i>špæle 1</i> <i>šp³/₄le 2</i>	<i>špæle 1</i> <i>šp³/₄le 2</i>	<i>špæle 1</i> <i>šp³/₄le 2</i>
<i>?tcbas 2</i>	<i>?tcbas 2</i>	<i>?tcbas 2</i> <i>?tcbas 4</i>	<i>?tcbas 2</i> <i>?tcbas 4</i>	<i>?tcbas 2</i> <i>?tcbas 4</i>
<i>šta Špas 2</i>	<i>šta Špas 2</i>	<i>šta Špas 2</i> <i>?timpas 1</i>	<i>šta Špas 2</i> <i>?timpas 1</i>	<i>šta Špas 2</i> <i>?timpas 1</i>
<i>šva »kas 2</i>	<i>šva »kas 4</i>	<i>šva »kas 4</i>	<i>šva »kas 4</i>	<i>šva »kas 4</i>
<i>švéndras 2 (?)</i>	<i>švéndras 1</i>	<i>švéndras 1</i>	<i>švéndras 1</i>	<i>švéndras 1</i>
<i>?vgrk?tas 1</i>	<i>švi »kštas 2</i>	<i>švi »kštas 2</i>	<i>švi »kštas 2</i>	<i>švi »kštas 2</i>
<i>?vgtre 3 (?)</i>	<i>?vgtre 2</i>	<i>?vgtre 2</i>	<i>?vgtre 2</i>	<i>?vgtre 2</i>
	<i>švótra 1</i>	<i>švótra 1</i> <i>?votra 2</i>	<i>švótra 1</i> <i>?votra 2</i>	<i>švótra 1</i> <i>?votra 2</i>
<i>tarpa 2</i>	<i>tarpa 4</i>	<i>tarpa 4</i>	<i>tarpa 4</i>	<i>tarpa 4</i>

<i>taur</i> 4	<i>taur</i> 4, 2 (?)	<i>taur</i> 4	<i>taur</i> 4	<i>taur</i> 4
<i>tnkas</i> 1	<i>tnkas</i> 1 <i>tinkas</i> 4	<i>tnkas</i> 1	<i>tnkas</i> 1	<i>tnkas</i> 1
<i>tinklas</i> 2	<i>tinklas</i> 4 <i>tinklas</i> 2	<i>tinklas</i> 4 <i>tinklas</i> 2	<i>tinklas</i> 4 <i>tinklas</i> 2	<i>tinklas</i> 4 <i>tinklas</i> 2
1 <i>trckas</i> 4	1 <i>trckas</i> 4 <i>trckas</i> 2	1 <i>trckas</i> 2 <i>trckas</i> 4	1 <i>trckas</i> 2 <i>trckas</i> 4	1 <i>trckas</i> 2 <i>trckas</i> 4
<i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 2	<i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 2 <i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 4	<i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 2 <i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 4	<i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 2 <i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 4	<i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 2 <i>tri</i> ³ / ₄ <i>sas</i> 4
<i>trlpe</i> 4	<i>trlpe</i> 4	<i>trlpe</i> 2	<i>trlpe</i> 2	<i>trlpe</i> 2
<i>tuntas</i> 4	<i>tlntas</i> 1	<i>tlntas</i> 1	<i>tlntas</i> 1	<i>tlntas</i> 1
<i>tutl?</i> s 2 (?)	<i>tutl?</i> s 4	<i>tutl?</i> s 4	<i>tutl?</i> s 4	<i>tutl?</i> s 4
<i>tæzas</i> 1	<i>t</i> ³ / ₄ <i>zas</i> 2	<i>t</i> ³ / ₄ <i>zas</i> 2	<i>t</i> ³ / ₄ <i>zas</i> 2	<i>t</i> ³ / ₄ <i>zas</i> 1 (?)
<i>tvinksnis</i> 2	<i>tvgnksnis</i> 1	<i>tvgnksnis</i> 1	<i>tvgnksnis</i> 1	<i>tvgnksnis</i> 1
<i>uma</i> 1 (?)	<i>uma</i> 4	<i>uma</i> 4	<i>uma</i> 4	<i>uma</i> 4
<i>unksne</i> 2	<i>unksne</i> 2	<i>unksne</i> 2 <i>unksn</i> 4	<i>unksne</i> 2 <i>unksn</i> 4	<i>unksne</i> 2 <i>unksn</i> 4
³ / ₄ <i>pas</i> 2	³ / ₄ <i>pas</i> 2	³ / ₄ <i>pas</i> 2 <i>æpas</i> 1	³ / ₄ <i>pas</i> 2 <i>æpas</i> 1	³ / ₄ <i>pas</i> 2 <i>æpas</i> 1
³ / ₄ <i>žmas</i> 2	³ / ₄ <i>žmas</i> 4	³ / ₄ <i>žmas</i> 4	³ / ₄ <i>žmas</i> 4	³ / ₄ <i>žmas</i> 4
<i>viistas</i> 1	<i>viistas</i> 1 <i>va?</i> <i>stas</i> 4	<i>viistas</i> 1 <i>va?</i> <i>stas</i> 4	<i>viistas</i> 1 <i>va?</i> <i>stas</i> 4	<i>viistas</i> 1 <i>va?</i> <i>stas</i> 4
<i>va?</i> <i>zdas</i> 4 <i>viizdas</i> 3	<i>va?</i> <i>zdas</i> 4 <i>viizdas</i> 3	<i>va?</i> <i>zdas</i> 4	<i>va?</i> <i>zdas</i> 4	<i>va?</i> <i>zdas</i> 4

<i>veiksn?s 3^b (?)</i>	<i>veiksn?s 4</i>	<i>veiksn?s 4</i>	<i>veiksn?s 4</i>	<i>veiksn?s 4</i>
<i>velkr 4</i>	<i>velkr 4</i> <i>veµke 2</i>	<i>velkr 4</i> <i>veµke 2</i>	<i>velkr 4</i> <i>veµke 2</i>	<i>velkr 4</i> <i>veµke 2</i>
<i>vérgas, -e 3</i>	<i>vérgas 3, -e 1</i> <i>ve »gas 4, -e 2</i>	<i>vérgas 3, -e 1</i> <i>ve »gas 4, -e 2</i>	<i>vérgas 3, -e 1</i> <i>ve »gas 4, -e 2</i>	<i>vérgas 3, -e 1</i> <i>ve »gas 4, -e 2</i>
<i>ve »slas 2</i>	<i>ve »slas 2</i> <i>ve »slas 4</i>	<i>ve »slas 2</i> <i>ve »slas 4</i>	<i>ve »slas 2</i> <i>ve »slas 4</i>	<i>ve »slas 2</i> <i>ve »slas 4</i>
<i>v?kmas 4</i>	<i>v?kmas 4</i>	<i>v?kmas 2</i>	<i>v?kmas 2</i>	<i>v?kmas 2</i>
<i>vy?a 2</i>	<i>vOža 1</i> <i>vy?a 2</i>	<i>vOža 1</i> <i>vy?a 2</i>	<i>vOža 1</i> <i>vy?a 2</i>	<i>vOža 1</i> <i>vy?a 2</i>
<i>vōlas 2</i>	<i>vōlas 2</i> <i>vōlas 4</i>	<i>vōlas 2</i> <i>vōlas 4</i>	<i>vōlas 2</i> <i>vōlas 4</i>	<i>vōlas 2</i> <i>vōlas 4</i>
<i>ža?slas 4</i> <i>?iislas 3</i>	<i>ža?slas 4</i> <i>?iislas 3</i>	<i>ža?slas 4</i>	<i>ža?slas 4</i>	<i>ža?slas 4</i>
<i>žalt?s 3</i> <i>žalt?s 4</i>	<i>žalt?s 3</i> <i>žalt?s 4</i>	<i>žalt?s 3</i>	<i>žalt?s 3</i>	<i>žalt?s 3</i>
<i>?anras 2</i>	<i>?inras 1</i>	<i>?inras 1</i>	<i>?inras 1</i>	<i>?inras 1</i>
<i>žéntas 1</i>	<i>žéntas 3</i>	<i>žéntas 3</i>	<i>žéntas 3</i>	<i>žéntas 3</i>
<i>?vznas 3</i>	<i>žv?nas 4</i> <i>?vznas 1</i>	<i>?vznas 3</i> <i>?vznas 1</i>	<i>?vznas 3</i> <i>?vznas 1</i>	<i>?vznas 3</i> <i>?vznas 1</i>

ABC Amber Text Converter Trial version

Please register to remove this banner.

<http://www.thebeatlesforever.com/processtext/abctxt.html>